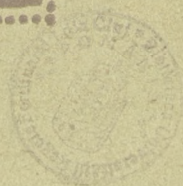

273203

NAPLELET

FÉLHAVI FOLYÓIRAT
FŐSZERKESZTŐ: PAÁL ÁRPÁD
SZERKESZTŐK: KÁDÁR IMRE, LIGETI ERNŐ

BCU Cluj Central University Library Cluj

TARTALOM

1921
JUN.
1.

Paál Árpád: Népgazdasági átalakulás. Szép Ernő: Egy régi jávai mese (kés dráma) Nagy Dániel: Az igazság (novella). Finta Zoltán: Én és az árnyék. Nihil. Kincs-keresés (versék). Faludy Iván: Az új orszög regény. Szentimre János: Horizont fölött (novella). Marót Károly: A műhelyből: Ady-Biológia. Déry Tibor: A toronyőr (regény. Befejező közlemény.) Nyugati szemle. Jegyzetek. (Részletes tartalom a bőrték baloldó oldalán.)

II.
ÉVF.
10.
SZÁM

Ara 6 Lei

Tartalom

	Oldal
<i>Paál Árpád: Népgazdasági átalakulás</i>	577
<i>Szép Ernő: Egy régi jávai mese (kis dráma)</i>	579
<i>Nagy Dániel: Az igazság (novella)</i>	598
<i>Finta Zoltán versei: Én és az árnyék</i>	606
<i>Nihil</i>	607
<i>Kincs-keresés</i>	608
<i>Faludy Iván: Az új orosz regény</i>	609
<i>Szentimrei Jenő: Horizont fölött (novella)</i>	613
<i>Maróth Károly: A műhelyből: Ady-filológia</i>	616
<i>Déry Tibor: A toronyőr (regény. Befejező közlemény)</i>	623

Jegyzetek.

<i>Dózsa Endre: Jókainak szobrot emeltek</i>	629
<i>Kádár Imre: Kaczér Illés: Megjött a Messiás</i>	630
<i>Ligetfi Ernő: A magyar könyv</i>	632
<i>Szentimrei Jenő: Jegyzetek a képkiallításhoz</i>	634
<i>Dienes László: Nyugati szemle; Újabb Goethe-irodalom</i>	636
<i>Wagner és a franciák</i>	639
<i>Korunk francia irodalma</i>	640
<i>Napkelet híre</i>	640

Főmunkatársak:

**Janovics Jenő, Kós Károly, Nyirő József, Tabéry Géza,
Zsolt Béla.**

Szakszerkesztő: Szentimrei Jenő.

Kiadja: Lapkiadó és Nyomdai Műintézet R.-T., Cluj-Kolozsvár.

A Napkelet címlapját és rajzait Kós Károly készítette.

ELŐFIZETÉSI ÁRA:

Egész évre 120 Lei,

Félévre. . . . 65 Lei,

Negyedévre 35 Lei.

Napkelet külföldi árai:

Csehszlovákiában . 7 Ck.

Ausztriában . . . 50 D.ö.k.

Jugoszláviában . . 3 dinár

A Napkelet minden cikkéért írója felel. Lakáscímmelel beküldött kéziratok, ha írójuk három hónap alatt értesítést nem kap, a szerkesztőségben átvethetők. A szerkesztőségnek szánt leveleket az írók ne címezzék valamelyik szerkesztő nevére, mert ezzel az elintézését késleltetik.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Str. Memorandului (Unió-utca) 3.

NÉPGAZDASÁGI ÁTALAKULÁS

Írta: PAÁL ÁRPÁD

német kereskedőknek hetekkel ezelőtt értekezletük volt Frankfurtban. Azon az értekezleten az angol kereskedelem képviselői is megjelentek. Hiszen éppen a német kereskedelem külső világbeli érvényesülése jött leginkább szóba s ebbe az érvényesülésbe sok beleszólása lehet elsősorban az angol szomszédnak. Tehát a frankfurti értekezleten okosan találkoztak a német és az angol kereskedők.

A két ország diplomáciája és politikája élben áll egymással, a két ország dolgozó népe keresi az egymás kezét. Az egész világon végigremeg a világpolitika irányítóinak a megfélemlítő zordsága, mellyel népeket akarnak gúzsba kötni. És mindenünnen az egész világból fölsóhajt a szelídség, mely ezt a zordságot levetközni akarja s az ellenségessé tett népek között a barátságot keresi.

Ebből a szelíd felsóhajtásból való Kerr Herbertnek, az angol kereskedők egyik kiváló szakírójának, a „Manchester Guardian“ című világlap szerkesztőjének a kijelentése is. „Két irány küzd egymással — mondotta — a politika és a közgazdaság. Ha a politikára bizzuk magunkat, úgy belepusztul a világ. E sötét végzettől csak a közgazdasági nekiáramlás, maga a közgazdaság szerves és eleven kialakulása tudja a világot megmenteni.“

A politika és a közgazdaság ilyen szembeállításából utánaképzhetjük mindkettőnek az időszerű értelmét. A politika eszerint a jelenlegi elfogultságában valami öncélú hatalmaskodás; valami aféle hiúság-hajtotta indulat, hogy hatalom legyen valakik kezében még több hatalom elérése végett. Az uralmi vágyak beteges örületének l'art pour l'art-ja ez, a vétkes körforgásoknak szédülő és szédítő der-
vistanca, amit politikának nevezünk mindközönségesen. Ezzel szemben a közgazdaság valami olyan állapot, mely a köz részére, mindenki részére, minden nép részére, az egész világ részére anyagi életlehetőségeket kíván. Gazdaságot. És mi a gazdaság? Javaknak a készletben állása. De nem valami holt gyűjtemény, valami muzeális összehordottság. Hanem olyan készletben állás, mely az ember rendelkezése szerint mozogni, átalakulni, kicserélődni, új javakká változni akar. Amely lüktető életet akar élni, hogy kenyeret hozzon, ruhát hozzon, jólétet hozzon a vele rendelkezőnek. Avégett más hasonló készletek mozgatására és vizsontszolgáltatára is folyton hatni akar. Ehhez az életakarásához és életkeltéséhez szabad levegőt, szabad érvényesülést kíván maga körül is, meg azon pontok körül is, melyeknek kölcsönösségét előidézni kívánja. Az ilyen légkör megeremtetéséhez min-

den készlet gazdájánál hangulat kell, a kölcsönös érdekek felismerése kell, e felismerések állandósága és tartóssága szükséges, tehát érzelmi megalapozódások is kellenek. Az érzelmi megalapozások viszont csak úgy lehetségesek, ha a kölcsönös érintkezésben az egymás megbecsülése, az egymás érdekeinek a tisztelete tud kifejlődni. Ilyen kifejlődés pedig ismét csak úgy lehetséges, ha nem az egymástól való félelem, hanem az egymás szükségleteinek az okos belátása lesz urrá a viszonyok fölött; ha nem erőszakkal és nem hatalmaskodással ijesztünk egymásra, hanem jogokat ismerünk el egymás javára. A jogok elismeréséből jogrend lesz, a jogrendet védik a szokások és egymás megbecsülésének a hagyományai, e hagyományokat módosítják a közös megegyezések s a közös megegyezések készségét őrzi a lelkek, az országok és minden népek békéje. Íme, végső elemzésben a közgazdaság a világ békéjének egységes szervezete. Az élet és élni hagyás minden nép részére.

Ha végiggondoljuk a közgazdaság ilyen értelmét, nyilvánvaló, hogy nyers ellentétnek látjuk vele szemben a politika hatalomvágyó tartalmát. A politika, mint hatalomvágy a népek kölcsönös egymásra utaltságát rosszra használja. Az egymásra utaltságban vannak helyzetek, mikor egyik fél valóságos rászorultságban tengődik. Ezt a rászorultságot az ostoba hatalomvágy pillanatnyi előnyök szerzésére kiuzsorazza, ezzel fölkelti a másik félben a rossz érzést s a további összeköttetéshez való bizalmatlanságot. Az ilyen indulatbeli elsötétülés hozza a további bajokat, az alakoskodásokat, a ravaszságokat, a rejtett és majd kipattanó bosszúvágyakat. Ezekből a megzavarodásokból lesz a további érintkezésben modortalanság, otrombaság s így lépnek nagy tévedésekkel előbb egymás tyúkszemére, aztán egymás gyomrába. Így kapnak előbb egymás hajába, aztán egymás agyvelejébe. Így lesznek a kölcsönös hibák, a kétélű bűnök, a veszekedő ürügyek, a háborus okok s a dühtől vonagló megtorlások. A hatalomvágyó politika tehát végeredményben nem egyéb, mint a világ háborujának lázas, beteges idegállapota. A halál és a halálra törekvés minden népnél.

Igaza volt annak az angolújságírónak, mikor erről a halálútról az életútra való menekvést ajánlotta. Éppen elég volt a világháboru eddigi folyamata annak a bebizonyítására, hogy erőszakkal és hatalmaskodással csak a végzetes szenvedések rothadásába jut mindenki. Az is, aki ideiglenesen mások fejére tehetette a sarkát. Mit ér vele? Legfőleg elzsibbad a sarka a munkátlan rátaposásban s e haszontalan idővesztegetés alatt megfullad a másik, akivel pedig együtt kellene élnie, mert csak együtt tud megélni. A letipró sarkak elzsibbadása felmegy az agyig s szélhűdés éri a letiprót is. Odaesik letiprottja mellé s két tetem néz elfintorult arccal a világba. Nem lesz hullai mivoltukban semmi különbség, még az a kis dicsőség se jut ki az utóbb elhullottnak, hogy elhullásának különbözeti idejét hősi énekben meghallgatni tudja. A hatalomvágyó politika nagy demokrata, mikor egyforma dögvész sárga lepedőjét teríti rá a hatalmaskodóra is, a legázottra is...

Szebb látókört kell keresnünk mindnyájunknak, kik most a világ letipró és letiprott vonaglásainak a napjait éljük.

* * *

Az előbbiekből folyna, hogy kilátásainkat a hatalomvágyó politikától elfordítva, a közgazdasági élet irányában keressük. A végeredmény csakugyan efféle kitérülésben lesz megtalálható. De amíg idejuthatunk, addig sok hamis felfogástól, sok elősdi utánzástól kell megtisztítani a teret tekintetünk előtt. Közgazdaság és közgazdaság között is különbség van aszerint, hogy milyen szempontból fogjuk fel a közgazdaságot. Méray Horváth Károly egyik társadalombölcseleti munkájából élém rémlik a fagyöngyről való hasonlata. A fagyöngy is utánozza a falombot, a falevelet, a virulásának az üde zöldjét. Am azért az egész fagyöngy csak elősdi a fának, mely a környező levegőből nem sziv táplálékot a fa számára, hanem a fából szívja el az életet nedvkeringést. Ilyen utánzatos elősdi képződmények vannak a közgazdaság termő szervezetén is. Külső formáikban közgazdasági jelleget és eleveniséget mutatnak, közgazdasági szervezet bonyolult összetételeit és egymásra hatását mutatják, mégis elősdiék. A környező társadalom szervezetlen és láthatatlan erőit nem csoportosítják a közjó előre vitelére, hanem csak a meglevő szervezet erőit szívják össze magukba, a maguk hízlalására. Ahogyan van öncélu hatalomvágyként üzőtt politika, úgy vannak oly ál-közgazdasági alakulások is, melyek nem a közösségek gazdaságának a fejlesztését s nem a bennük érdekelt lakosság kölcsönös érdekeinek az elősegítését, kiegyenlítését és békéjét rendezik, hanem tisztán öncélként halmozzák el széles néprétegek elől a vagyont és megélhetést. Széles néprétegek termő erőit összeszivattyuzzák klikkek, érdekcsoportok önző gyarapítására. Millió dolgozó kart kiuzsoráznak egynehány dologtalan karnak a bársonyfehérséggé végett, egynehány dologtalan utód henye életének a táplálására. Oncél az önzés, mely kincseket gyűjt, kincseket forgat s dolgozó ezrek veritékével hajtja ezt a kincsforgató gépezetét. Foglalkoztatja az embereket, — azt mondják. Igen, így közgazdasági képletekbe öltözik, mint ahogy a fagyöngy beleöltözik a zöld falomb ruhájába. De az igazi közgazdasággal is csak úgy függ össze, mint a fagyöngy a fával. Nem hat vissza a közgazdaságban érdekelt népközösség életének jobbmóduságára, elevenebb fölpezsdülésére és jövő nemzedékének boldogabbá táplálására, hanem ugyanennek a népközösségnek a dolgoztatásával és nyersanyagai elvonásával csak kiuzsorázza ennek a népközösségnek úgy a jelenbeli, mint a jövőbeli életlehetőségeit.

Nem járunk messze az igazságtól, mikor azt vesszük valószínűnek, hogy az ilyen öncélu önzés, a tőkének ilyen kiszípolyozó hatalomvágya: ez tulajdonképpen az öncélu politikának, a hatalomvágyó ország-kisajátításnak is az összehalmozó tényezője. Az ál-közgazdaság, az önző tökesüremelés maga az a dágvány, aminek a rossz kigőzől-gései adják a hatalomvágyó öncélu politika légkörét.

Hanem amikor így meglátjuk az ál-közgazdaság képleteit, megint finoman vigyáznunk kell, hogy minden tökemozgást ne nézzünk annak.

Igaz, hogy az állképletek egész rendszere fekszik végig a kiéleten. És fejlődés is van ebben a rendszerben. A kartellek és trösztök eddig csak a vállalatok egy-egy részletérdekének a szövetkezéseként, illetve egyes vállalati szakmák közös üzembe való szerződésékként jelentkeztek. Most már felöltik azt a mammuth-formát is, hogy a vállalatokhoz összcsoportosítanak szorosan oda nem tartozó üzemeket is: mezőgazdaságot, ipart, kereskedelmet vidékenkint együvé fognak; nyers-termelést a kész árucikkek minden formájáig és forgatásáig uralom alá vesznek; szóval egy-egy vidék életének minden nyilvánulását mintegy magukhoz határolják. Így képződnek az úgynevezett koncernek, a nem egyszakmájú, hanem különönmű üzemek csoportosulásai. És most, éppen most sodródik ilyen nagy egységek felé a tőke hatalomvágyó mozgása. Másik oldalon pedig ott van a munkástársadalom elégedetlenségének mind kiterjedőbb egysége; ott van a munkában kihasználtak és a munkából kiüzésre kerülők mind óriásibb száma. A tőke koncerneskedésének az ellenképe a nyomor világ-egységének mind szélesebb tengergyűrűje. Ez az ellenkép maga a bizonyíték, hogy a tőke nagy mozgásai szintén állképletek, a közgazdaságnak nem az igazi értelemben való lüktetései, hanem önzések mind szédületesebb halmozásai.

Dehát hol van meg a tőkemozgás közgazdasági és ál-közgazdasági jelentősége között a határvonal? Sok részlet kellene a felelet érdekében való fejtegetéshez. De egyenesen csak arra az önzésre mutatok reá, melyet az ál-közgazdaság jellemzőjeként már eddig is többször emlegettem. Úgy vélem, hogy az önzés eleme csoportosítja az elválasztó határvonalakat. És megint finom megkülönböztetésre van szükségünk, mert a közgazdaságról szóló elméletek legalaposabbja és legkorszakosabbja, az úgynevezett szabad gazdasági rendszer az önzést bizonyos tekintetben szentté avatta. A gazdasági szabadságok elmélete az önzést tartja a szabad verseny hajtó erejének s a szabad versenyt a gazdasági igazságtalanságok kiegyenlítőjének. Úgy van, szabadság kell a kiegyenlítéshez, szabadság kell a rendhez s az hozza meg minden életnek a lelkét. Azonban az önzés: az nem szabadságelem; az torzítvány; azt a szabad verseny rendszerének motorikus örök rugójaként tévedés elképzelnünk és beállítanunk. *Az igazi motorikus örök rugó: az élniakarás ösztöne. Ez egészen más tartalma életfelenség, mint az önzés.* Ez maga a növés; a gyermektest növése ifjává, az ifjúé teljes embertestté. Ez nem önzés, mely elfojt más növést, hanem az önzések félretaszítása a maga útjából. Együttelési vágy más élőkkel, utánanövési vágy más növényeknek, példakövetés és a példamutatás az élni tudásban és élni hagyásban. Az élniakarás ösztöne is nyers, szivós, kítőró erő, de lényegében éppen az önzések legtermészetesebb ellen-szere. Az önzés a másét is eltulajdonítja, hogy magába habzsolja. Az élni akarás ösztöne a magát megvédi az ily eltulajdonítás ellen és épít a magáéból s a maga erejéből akar tovább nőni. Ebben a maga erejéből való emelkedésben természetes mozdulattal támaszkodik másokra, de viszont rá is olyan természetesen támaszkodnak szomszédai és sorsos társai. Az önző lerázza, vagy maga alá tepri őket; az élni

akaró együtt megy és együtt lendül környezőivel. Az élni akarás ösztönére nem volna semmi lesújtóbb és visszalankasztóbb, mint az, hogy maga körül letöréseket és elvérzéseket lásson. Az élni akarás szubjektív szikrája az élni tudás objektív légkörét is maga körül lehelli. Az önzés viszont megmérgezi maga körül a levegőt s ezzel az önmérgezéssel nő tovább.

Szabad gazdasági rend, igen, az kell; de akkor minden tekintetben szabad is kell, hogy legyen az életkörnyezet. Megmérgezett légkör nem lehet szabadságotadó, hanem csak elfojtó és szolgaságba lankasztó. Nyilvánvaló, hogy az önzésről szóló gazdasági tant nagy revízió alá kell vennünk, s meg kell szabadítanunk magunkat a hamis látszatok szabályától, mely az önzést a szabad verseny hajtó elemeként szereti feltüntetni. Ha ezt a fogalomtisztulást megszereshetjük, akkor a közgazdaság szervezetéből és elevenségéből is világosan meg tudjuk majd különböztetni az ál-közgazdasági képleteket. Sőt az ál-közgazdasági képletekben is megtudjuk találni azokat az elemeket, melyek közjóra képesek. Például a kartellek, trösztök és koncernek egyes vonatkozásaiban is meg tudjuk találni, hogy mi tud hatni az emberek élni akarására és élni tudására, s így mit kell belőlük kivonni egy jobb és boldogabb fejlődés érdekében.

* * *

A közgazdasági látszatok és az igazi közgazdasági jelenségek közötti megkülönböztetés kibontakozására van tehát valamelyes alapeszménk. Az önzés indulata és az élni akarás ösztöne közötti különbség mintegy mértékegységül szolgálhat, hogy mit lássunk jónak, vagy jóra való képességűnek és kijavíthatónak az anyagi javak forgalmában. Az a mértékegység keserű felindulásainknak és tárgyilagos önbíralatára tud rávezetni. A tőkehalmozás abszolút rosszasága felőli dacos felfogást is lecsillapodásra tudja bírni. Csak az önző tőkehalmozás rossz, de nem rossz az a tőkehalmozás, mely az élni akarás ösztönének az érvényesülését szolgálja. Dehát a halmozás indulatai könnyen megszedítik a legjobb akaratu halmozókat is, beleszuggérálják magukba a tulgyűjtés helyességének a rögeszméjét is. Ilyen nekitévelyedések miatt az önzés indulata és az élni akarás ösztöne közötti határvonalak könnyen elmosódnak. Miféle gondolatelem lehet az, mely ezeket az elmosódásokat helyreigazítja? Az a megfontolás, hogy az élni akarás ne menjen túl az illető élet szükségletén; hogy tehát a tőkehalmozás az illető életérdekek nagyságával és számával legyen arányban. Arányos elosztás mindenki számára, ez felel meg az élni akarás ösztönének. *Minden munkára jusson arányosan tőke, s minden tőkére jusson arányosan munka.* A többre több, a kevesebbre kevesebb; csak munkátlan tőke, illetve könnyű munkáju és kevés munkáju tőke ne legyen.

Ezen a kivezető szálon tovább haladva, azt is éreznünk kell, hogy a munka fogalmát és tulajdonságát nem szoríthatjuk egy társadalmi osztályra. Nem szoríthatjuk kiváltképpen arra az elnevezésbeli megszokásra, mely csak a külső formái szerint nagyon szembe-

tünő testmunka és ebből is csak a bér munka embereit nevezi munkásosztálynak. Ennek az így szűken értelmezett munkásosztálynak a politikai hatalomba való juttatása is még nem lehet a jobb társadalmi rend megoldása, sőt e hatalomba jutás egyoldalúsága inkább lesz felfordulás, mint megoldás. A kifosztottak tömegéből is csak egy résznek a felülkerekedése, hogy ők legyenek kifosztókká. A mai kapitalisztikus önzéssel szemben olyan másik véglet, amelyikben éppen úgy nincs megnyugtató igazság, mint a mai végletben.

Megint más a helyzet, ha a munkásságot nem egy szűken értelmezett osztályréteggel, hanem az egész társadalom minden munkás tényezőjének az összességével azonosítjuk. Ha munkásnak tudjuk tekinteni a tőkést is, a földtulajdonost is abban az arányban, ahogyan ő az élni akarásáért dolgozik. Nem a pénzolvasást és nem a tőkének mások behálózására való spekulációit nevezem ezeknél munkának, nem is a föld ingyen adott javainak az összeszámlálását. De igenis a tőke is tervez nagy közhasznú vállalatokat, ő is belevegyül munkafolyamatok megindításába és táplálásába, s vigyáz rá, sürget és utána jár, hogy a holt tőke eleven életnek hozzon új termeléseket. Ez a fáradság talán inkább csak szellemi munka, de mégis hasznos munka, mert mintegy felosztja és átváltoztatja a tőkét élni tudásokká. Eppen úgy a föld javai sem mind adódnak ingyen, hanem testi verítékekkel és szellemi gondok összecsoportosításával kell azok legtöbbjét előhozni. Aztán bele kell forgatni nagyobb szomszédságnak a várakozó szükségleteibe, hogy az illető földműves is ezen a réven a maga különös szükségleteit kielégíthesse. Itt is munkafolyamatok állandósága uralkodik.

A munka címén tehát nem lehet csak egy szűkreszabott osztályrétegnek, az úgynevezett munkásosztálynak érvényesülnie. Neki is érvényesülnie kell, az természetes. Neki is a társadalom feletti hatalomból érdekeinek és jelentőségének az arányában részesednie kell, de nem *csak kizárólag* neki kell részesednie. Az igazi közgazdasági életirányt nem foglalhatja le a szűkebb értelemben elnevezett munkásosztály csupán magának, mert ezzel megint csak eltérnénk az igazi közgazdasági életiránytól. Ez a testi munkás osztályréteg a maga kizárólagos uralomra törekvésével csak olyan politikába tévelyedne, mely egy a hiú hatalomvágygal. A hatalomvágyás elvonná őt legtermészetesebb hivatásától, a termelő munkától, s olyanokat kényszerítene a maga helyettesítésére, akik az ő munkájához nem értenek. Ebből következnek a többi: a termelésben való ügyetlenkedés, a kilúdoló járatlanság a társadalom minden életviszonyában.

Ismét kiemelem, hogy nem a munkásosztály uralmi érvényesülése ellen szólók. Hiszen ez ellenkezőnek az élniakarás és élnitudás követelményével, amit pedig az igazi közgazdasági irány alapeszméjeként fejtegettem. Ha a munkásosztály elnevezése a társadalom összes munkásainak csak egy szűkebb körére vonatkozik is, azért ennek a társadalomcsoportnak fontos, sőt keservesen kielezett, sok elfoglaltsággal és sötét önzéssel fenyegetett nagy érdekei vannak. Ez érdekek érvényesülésétől függ, hogy az illető munkásosztály által

képviselt társadalmi erő életkedvvel tudjon termelni. Ettől függ, hogy az illető munkásosztály a vele érintkezőknek is hitet tudjon adni a jobb sors iránt, s hogy a maga jövő nemzedékét is a munkáért való életkedvvel tudja eltölteni. A munkásosztálynak tehát érvényesülnie kell, hogy a maga különös elnyomásai alól felszabadultan dolgozhasson és mást is, mindenkit dologra serkenthessen. A munka szabadságának, s viszont minden munkás megélhetésének a kiküzdésére és legkombatánsabb népelem éppen az a szűkebb értelmezésű munkásosztály. De az ő érvényesülésének is megvan a határa s nem lehet ez érvényesülésnek üres és öncélú hatalomvágygá, illetve ilyen hatalomvágyó politizálással tultengenie. Az érvényesülés határa az, ahol az a munkásosztály a maga igazi érdekeinek az arányait eléri. Mikor a munka társadalmi jelentőségének és mindenkire való feltételeinek a védelmét biztosíthatja s a munkás ellenére való államparancsokat és a munkátlanság egyéb káros befolyásait kizárhatja. Aztán mindezek védelmére a maga képviseletének a befolyását örökös alkotmánytényezővé teheti.

Itt vannak a munkásosztály érvényesülésének a határvonalai; a munka életrendjének és társadalomalkotó állandóságának a szolgálatában. Eppen azért nem hagyhatja el a munkásosztály a maga élete bázisát, a folytonos munkát; politikai képvisellete is ennek az életfolyamatnak a védőszervezeteként kell, hogy működjön. Az is igaz, hogy minden más politikai képviseletnek is csak a munka bizonyos formái és kialakulásai védőjeként lesz hivatása. Minden más politizálás csak elősídi handabandázás és az a lázas, beteges állapot, amit a háborús politika mai kifejelettségében kell látnunk.

Vizsont tehát belső igazság van abban, hogy a társadalom minden munkahivatásának, minden munkarészének és minden munkavonatkozásának érvényesülnie kell a közélet vezetésében, hogy amolyan üres és csak a hatalomért hatalomra vágyó politika ne váljék urrá felettünk. Az ilyen belső igazságoknak az a természetük, hogy kibontakoznak és általánosakká lesznek. Ellenállhatatlanok. Kinőnek a forrongó talajból, mint az egészség a betegség lázából. Kinőnek az egyoldalúságokból és a kizárólagosságokból. A társadalom összes munkájának az érvényesülése is így nő ki a munkátlan hatalomvágyból, de így nő ki a szűkebb értelmezésű munkásosztály hatalomvágyából is. Ennek a munkásosztálynak — ahogyan mondtam — érvényesülnie kell, de nem csak neki érvényesülnie, hanem a társadalom minden más munkafolyamatának is. *Érvényesülnie kell az egész dolgozó népnek.* És ebben a dolgozó népben a munkás nevezetű emberen kívül benne van a tőkés is, a földtulajdonos is, a vállalkozó is, a kereskedő is, a bankár is, a hivatalnok is, ha élni akarása nem a más kárával, hanem az élni tudások kölcsönös fenn tartásával történik. Ha dolgozik úgy, hogy saját erejét is munkába állítja, s ezzel a saját erővel ad csereértéket a többi munkás erő használatáért.

Eljutottunk így a dolgozó nép fogalmáig, mely alanya kell, hogy legyen annak az igazi közgazdasági fejlődésnek, ami felé a

vonagló világ most sóvárog. A dolgozó néppel való összefüggése folytán el is nevezhetjük ezt az igazi közgazdasági irányt népgazdasági iránynak. Népgazdaság felé való kialakulás, ez egyet jelent a nép minden produktivitása érvényesülésének. Nemcsak egy-egy államon belül, de a világ minden határán keresztül a népek alkotó ereje és munkakészsége közös jó lesz, közös eszköz az emberiség létfenntartására. És így annak az alkotó erőnek és munkakészségnek az ápolása és gyógyítása közös eszmény lesz minden népnél. Ez eszmény szétragyogása nyomán el fog következni a népek egymásra utaltságának és a világ szervezeteinek a felismerése. A népgazdasági felfogás lesz az új erkölcs az eddigi gyűlölködő és irigy elzárkózások ellenzésére és legyőzésére. Ez az új erkölcs lesz mindenki igazságainak az elismerője és kiegyenlítője. Ez mondja, hogy a tőkésnek is igaza van, nemcsak a munkásnak; hogy a többségnek is igaza van, nemcsak a kisebbségnek. De viszont is úgy van. Csak *kettőjüknek együtt* van szélesebb relativitásban, szinte teljes értelemben való igazságuk.

* * *

A kiegyenlítő és minden relativitást együvé foglaló fejlődési iránynak tehát maga a dolgozó nép az alanya. Nemcsak az egyszerű, kérges tenyerű, úgynevezett köznép, hanem mindenki, aki dolgozik. Igaz, hogy a „nép“ szónak legfőbb jellemzőjét a jó kérges-tenyerűek tömege adja. Ez az a változatlanul látszó alapanyag, mely századok múlva is olyan bőségben és olyan rendíthetlenségben él, mint ahogy századok óta ugyanazon mederbőséggel és ugyanazon elnyúló víznyalábokkal folynak a folyamok. Illetve látszanak folyni, pedig másodpercenként más-más víztömeg harsog tova bennük az öröklét felé. A dolgozó köznép is ilyen változatlanul látszó alapanyaga az emberiség életének. Am azért folytonos mozgás, változás, módosulás a nagy alapanyag sorsfolyása.

Ezek a módosulások emberiségi életöltöket, vagyis századokat kívánnak meg, míg más külső alak láthatóságába jutnak. Ilyen alakváltozások a fejlődések, melyek mind kiágazások, vagy új összetételek, az ugyanazon népi alapanyag csoportosulásai a történelmi erők és célszerűségek duzzasztásai, vagy gáttörései szerint. Bizonyos dolog, hogy a világ minden népe együttvéve már kezdet óta differenciálódott területek és faji körülmények behatása alatt. Ez a differenciálódás kezdet óta tovább is működött s így a népi különbségek folyton újabb színeket, újabb tömegjellemeket forrottak ki magukból, tehát a népi különbségek sokasodtak. Az emberiségnek ez a sokasodás a fejlődése és e fejlődés végső eszménye éppen az, hogy a sokasodó különbségekben az összhangot és az egymással való kölcsönös együttműködést megteremtse.

Az általános fejlődésnek ez az iránya: a mélységekből új színek előre törése és aztán a színek magasabb rendű összetétele. A tömegről azt szokták meg legfőbb jellemzőként, hogy az rossz és alantas színvonalú. Belső tulajdonsága pedig éppen az a tömegnek, hogy tele vannak jó indulatokkal, jó képességekkel és jószágokkal. Eppen ez a

teliség okozza, hogy a jóságok mintegy egymásba ütköznek a tömegeken belül s így átlagokká kell magukat aláalkudniok. Akiknek ez az aláalkuvás nem tetszik, nos hát azok kiröpülhetnek külön színes életre, de csak Tiszavirágként színeskednek s nem eleven együttathói a tömegek fejlődésének. A tömegeknek azonban végül is minden jóságukat együttes haladással ki kell bontaniok magukból s e tömegjóságok kialakulásából lesz a haladás. Aki ebből a tömegfejlődésből kiszakítja magát, aki megveti a mobot, aki nem akar dolgozó nép lenni, az végeredményben a saját igazi haladásával is szembeszegül.

Ilyen kiváltságos elvonások persze homlokegyenest ellenkeznek a népgazdasági eszmével is, mert önzően elszívják a nép fejlődésére szükséges anyagi erőket. A néptől elkülönülő arisztokratizmus okvetlenül fényesebb anyagi létre törekszik s e fényesebb anyagi lét végett a maga számára külön halmoz olyan javakat, amelyeket nem is akar a népnek visszaforgatni, tehát nem is akar megszolgálni. Az ilyen anyagi függetlenül, ez mind tömegerőnek az önző elvonása. A népgazdasági fejlődés az ilyen pazarlásokat nem bírhatja meg s így minden anyagi arisztokratizmus a népgazdasági eszmével elvi ellentétben van. A magántulajdonok egyenletes eloszlása s csupán közcélu tulajdonokban való nagyság, ez felelhet meg csak a tömegfejlődés igényeinek. Anyagi életben való arisztokratizmus helyett inkább szellemi életben való arisztokratizmusra kell törekedni. Amde erre se úgy, hogy ez a szellemi arisztokratizmus elkülönüljön a tömegtől, hanem úgy, hogy a tömegben levő jóságokra visszahatni tudjon s az értelem fényével és az érzelem melegével a jóságok összeütközéseit kiegyenlítse, mind magasabb és magasabb színvonalu megegyezésekre juttassa.

Igy kell hatnia az anyagi élet jelentőségének a felfogása tekintetében is. Az anyagi érdekeket az egyesek és klikkek önzése alól ki kell vonnia, sok jó példával a munkák arányában való szerzéseik és vagyonmegoszlások rendszerét ki kell képeznie. A népmaterializmus eszméjében az anyagiasságot mintegy idealizálnia kell, vagyis annak magasabb rendű céljait és hivatását közismeretté kell tennie. E közismerettel föl kell keltenie a kölcsönös belátásokat, hogy szilárd erkölccse váljon a más élni akarásához szükséges vagyonrészek tisztelete és felszabadítása. Egy buddhista erkölcsi axióma mondja: „Ami boldogság van a világon, mind a mások jólétét kívántunkból eredt. Ami nyomoruság van a világon, mind az önjölétünket kívántunkból eredt.“ Ime, az önzésből felszabadított materializmusnak az elmélete. Nem kell megvetni és száműzni ezt a materializmust, mert enélkül nincs gondolkozás, nincs érzés és nincs eszményiség. Az anyagi zavarok az embereket gyűlölködökké, rosszkedvűekké, egymást bántókká teszik és ezzé mind belső szenvedelmük és hajlamaik nélkül romlanak. A gonoszság szülője a nyomor. A gonoszság útjainak a kiképződését át kell szántani, be kell vetni, a néptömegek lelkének termőföldjéből egyetlen részt sem szabad odaengedni a nyomornak. A kölcsönös segítések módszerével, a székely kalákáknak minden anyagi szükség megmunkálásába való átvitelével a nép saját maga is ki tudja magát emelni minden nyomorából. Erre felé kell terelni

a felismeréseket s a felismerésekből összeedződik a tömegek ne-gazdasági öntudata.

A népmaterializmus gondolatával összefügg a nép személyi és testi erőinek a ténye is, hol mint előfeltétel, hol mint következmény. A nép egészségügye fontos, a nép szaporasága fontos. Ki kell irtani azt az önzést is, mely a gyermekáldástól félti a vagyont. Malthus tétele úgy szól, hogy míg a népszaporaság kétszeresen sokasodó, vagyis 50-ből 100-zá levő, addig a földi javak csak kettővel, vagyis 50-ből 52-vé növekvéssel tudnak sokasodni. Csak úgy odavetem ezzel szemben azt a meglátást, hogy a munka és a technikai fejlődés földből, vízből, levegőből mindig többet tud termelni az ember szükségleténél. Egy emberkészítette gép mindig többet produkál az embernél. Minden emberszaporaság tehát legalább is ugyanolyan arányu termelési-szaporulást kell, hogy előidézzen. Különböznék is most éppen termelési válságok korszakát éljük, tultermelésekben vagyunk. Aruk tömege hever mindenütt. Csak az önzés nagyobb ezeknél, amely nem akarja szétosztani ezeket a bőségeket a szükségben levő élni akarásoknak. És ezzel szemben éppen a tömegeknek az a feszítő ereje hiányzik, amit a népszaporaság tudna adni, mert ezt a népi képességet a háboru megaláította s a nép meglevő sorait is ádázul megritkította.

A népelet útjából tehát el kell háritani a fegyverrázó háboru további akarásait. El kell háritani a zordonkodó és képmutató olyan erkölcsököt is, mely felhördül a gyermekáldáson. A nötlenségek és családtalanságok előzését és intézményeit félre kell tenni. Természetes és egészséges erkölcsök képződésére kell törekedni, melyek megbecsülik és szeretik a gyermekáldást.

A nép gazdasági és személyi berendezkedésének vázolt irányeszméi után, mintegy a materializmusból való áthidalásként élénk tünik a népszellem legsajátosabb alkotása: a nép nyelve. A népgazdasági fejlődés nem engedheti át politikai hatalomvágy tiprása alá ezt a néptermeket. Különböznék is az a nagy jelentőség van a nyelvben, hogy nemcsak szellemi érték van benne, hanem óriási gazdasági érték is. Soknyelvű állam sokféle tud érintkezni és sok gazdasági összeköttetéssel tudja táplálni a maga népeit. A sokféle összeköttetés anyagi jóhatásai elmaradhatatlanok. Viszont még úgy is van, hogy többnyelvűség nélkül még káros izoláltságba is juthat az az állam, melynek egyetlen nyelve nem világnyelvi elterjedésű. Itt az erdélyi részek népei is úgy vannak vele, hogy három nyelvűségük nélkül a nyugat és kelet közti forgalomban részt se tudnának venni. Ahogyan a román nyelv tudása szükséges számunkra a keleti és déli forgalomban, úgy éppen olyan szükséges a magyar és német nyelv tudása a nyugati összeköttetésekhez.

A népek nyelvét tehát asszimilációs erőltetésekkel eltüntetni nem szabad, sőt azok fejlődését elő kell segíteni. Inkább az egymással való kontaktusokra kell ráirányítani a közértelemet, semmint arra, hogy alárendeltségekbe és elnyomásokba juttassuk. Ebből folyik az is, hogy a nyelvekből képződő művelődéseket bántani nem szabad, mert ezek a művelődések hoznak egész népek számára különböző meg-

látásokat és életirányokat. Ezek a különböző életirányok többoldaluvá teszik egy-egy terület eligazodásait, kölcsönösen hatnak egymásra, s megköszintik a gondolkozást. Már pedig az ember üdve, menekvése, megnyugvása a gondolkozás. Lehetővé kell tenni tehát, hogy minden ember gondolkozni tudjon; hogy át tudjon nézni az egész életen; hogy lelki összefüggéseket kapjon akkor is, mikor az emberek elhagyják. A közoktatás célját is ebből a szempontból kell felfogni s nem politikai hatalomvágyak hűségai szempontjaiból. Nyelvi asszimilációkat előidéző iskolára tehát szükség nincsen. Ilyen iskolák helyett gondolkozó képességre nevelő iskolák kelleneek. Olyan kilátó helyek, melyek a létfenntartási küzdelmek megmutatói, az élet átvezetői, ember és világgörnyezet ismertetői.

A népek szellemének nyugodtan és derűsen kell éreznie az élet jogát, s benne a maga külön életének a jogát is. A saját szellemével való élni akarás ösztönének megfelelően ki kell alakulnia az élni tudás lehetőségeinek is, hogy az az ösztön ne nyomorodhassék elfojtott vívódássá, hanem magasodhassék ki emberiségi tényezővé. A külön néppé való differenciálódások — amint előbb is említettük — az ősi népanyag fejlődésének az igazságai és eredményei. Természetes joguk van a külön népi egyéniségeknek, s ezt minden államfejlődésnek fel kell ismernie és aszerint kell magát berendeznie. A népi és nemzeti autonómiák rendszere tehát nem állambontó, hanem éppen ellenkezőleg államösszegező ható erő, mely óriási békét és termékeny élénkséget visz bele a népek együttélésébe. A népgazdasági iránynak a népjogok ilyen kiképződésére is szüksége van, mint a népek kölcsönös együttműködésének az előidézőjére és fenntartójára. Ahogyan a XVIII. század elhozta az emberi jogok dogmáját, úgy kell hogy a népgazdasági irány is elhozza a népjogok dogmatikus és gyakorlati kiképződését, valamint azt az erkölcsöt, mely ilyen népjogok funkcionálása nélkül nem is tud elképzelni igazi és emelkedett államéletet.

* * *

Itt minálunk maga Erdély is olyan népfejlődési és gazdasági terület, mely külön sajátságú egységként mutatkozik. Erdélyen belül pedig még további népkülönbségek vannak, különböző nemzeti és faji tagoltságok. Hálátlan mesterkéltetés volna, hogy ezeket a különbségeket elenyésztetésre akarjuk nivellálni. Ezek történelmi kialakulások és fejlődések, amiket visszafejleszteni annyi volna, mint az emberiségi haladásnak nálunk elért formáit szétszedni és ezzel a haladást is visszahököltetni. Politikai hatalomvágynak lehet ilyesmi az ambíciója, de néperdekek igazi felfogásának és összegeztetésének ilyesmire nem lehet forgácsolnia a drága időt. A néperdekek igazi felfogásainak abból az egyszerű meglátásból kell kiindulnia, hogy népi különbségek vannak, tehát ez az országrész különböző népek többoldalúságával tud bekapcsolódni a világlejlődésbe. Vannak különbségek, de ezek csak különbségek, nem pedig ellentétek. Fokozatok, de nem elnyelő ellenmondások. A fokozatokat és különbségeket a maguk arányai szerint kell kezelnünk, s akkor fejlődnek egészségesen

és fejlesztik belső erejükkel az államéletet. Míg hogyha e különbségeket és fokozatokat letörni akarjuk, akkor azok belső erői ellenállásokra pazarlódnak, az ellenállás legyőzésére is külső erőt igényelnek, s így két erőt fognak haszontalan vívódásra fölemészteni. És ez a kettős erővesztés maga is az államéletet visszafejlesztí; amellet a különbségek és fokozatok letörése is visszafejlődést jelent.

Népgazdasági felfogásnak kell kialakulnia, mely ezekre az erővesztésekre a közvélemény figyelmét ráirányítsa. A népek anyagi életének a nyugalma és rendszeressége nem viselheti el, hogy kialakult fejlődések politikai indulatszók miatt elpazarlódjanak, s a megélhetés jóságából és békéjéből elvonódjanak. A mi viszonyainkra alkalmazott népgazdasági irány tehát fel kell hogy vegye az erdélyi általános fejlettségnek és vagyonállománynak a védelmét minden önző kihasználás ellen. És ki kell hogy alakítsa az erdélyi különböző népek kölcsönös elismertségét, egymás anyagi és szellemi javainak a kölcsönös megbecsülését és védelmét, s az egymásra való ráutaltság önzetlen és elfogulatlan szolgálatát.

Nem területiális program ez, s nem elkülönülési törekvés, hanem éppen ellenkezőleg a részek tökéletes belehangsúlyozása az egészbe. Olyan eszme szolgálata, mely a különböző fejlettségek visszalankasztása nélkül képzei el a nagyobb államegység fölépülését. Amely tehát olyan állameszmény kialakulását idézi elő, ami különböző népjogok szervességén nyugszik, sok népérdeknek a magasabbrendű kiegyenlítője és így az egész világszellemnek is valami emelkedettebb területe. Ilyen magasabb rendűsége való törekvés bizonyára nem partikularizmus, hanem legüdvösebb szolgálata az emberiségi eszme felé növe államfejlődésnek.

Az egyszerű nép csak kezdje meg, illetve folytassa a maga gazdasági kialakulásait. Vegye számba a maga területének és életviszonyainak az igazi közgazdasági érdekeit s azokra nézve mintegy ébressze föl a maga életösztönét. Aztán a fölébredt életösztönrel céltudatosan irányítja munkásságát. Segit magán, segít néptársán s együtt az egész nép kikeresi megélhetésének az elemi föltételeit. Ha magán belül nem találja meg, úgy együtt kínál ellenértéket a más vidéken és más népnél levő életeszközökért. Így létesülnek a különböző népek közötti érintkezési pontok, ezek révén a kölcsönös jóhatások és érdekközösségek, tovább ezek útján a népek barátsága. Ilyen fejlődésben minden nép meg tudja majd érteni egymást, meg tudja érteni a különböző népvidékek gazdasági viszonyainak más fejlettségét és így más szempontok alá tartozását is. Ahogy ez az egymás javára való kölcsönös elismerés elkövetkezik, úgy következik el ennek a békés összefüggésnek a védelmére és fenntartására irányuló közös akarat is.

A közeleti fejlődésnek ebbe az irányba való vitelét persze lépten-nyomon megzavarhatja a l'art pour l'art rendszerű, az öncélú politizálás. Ennek az ellensúlyozására is, de egyszersmind a közvélemény kezdő megmozgatására is a népgazdasági irány el nem kerülheti a politikai munkát. Az eddigi fejtegetésekből is, de a dolog lényegéből is világos, hogy ez a politika csak járulékos természetű, csak eszköz

rendeltetésű. Mindazonáltal nagy és élénk mozgású lehet, mert nagy érdekekért sok ellenzettel és sok hamis megszokással kell megküzdenie. Viszont azonban sok nagy összeköttetést is kell végbevinnie és ápolnia. Egy népgazdasági pártnak például itt Erdélyben is végső sorban az a feladata, hogy a különböző nemzeteknek mintegy az áthidalója legyen. Persze az áthidaláshoz okvetlenül szükséges a pillérek kiépítése, más szóval a népgazdasági pártnak a nemzetek stabil szerkezetét nem lehet nélkülöznie. Nem azt jelenti ez, hogy ha nincsenek is nemzeti különbségek, hát teremteni kell azokat. Hanem azt jelenti, hogy a meglévő nemzeti különbségeket a népgazdasági politikának nem lehet láthatatlanná tennie s nem lehet törmelékként hagynia, mert minden ilyen elhanyagolás a törmelék későbbi aláomlását idézi elő. Az aláomlóval omlik aztán minden hirtelen ráépített szerkezet.

Nem szabad elhanyagolnunk a meglévő népelemeket, hanem külön-külön tömör egységgé kell tennünk mindeniket. Ha egyik-másik nemzeti szervezet még nincs kiépítve, úgy éppen a népgazdasági politikának is teljes mozgással elő kell segítenie a kiépülést. Csak így tehetjük közéleti elemekké és produktív szilárdságokká azokat az érzékenységeket, melyek egyébként csak meddő panaszkodásra és az egész közéleti fejlődés iránti hitetlenkedésre hangolnák a maguk népét. A népgazdasági eszmének benne van a lényegében, hogy megfelelő alkotásokkal és önképzéssel a népek alapszervezettségét kiképezze. Ezek a népgazdasági fejlődésnek mintegy szubjektív hatásai kell, hogy legyenek az egyes népeken. És a szubjektív hatások sikere végett elő kell idéznie minden környezetben azt az objektív meggyőződést is, hogy a nemzetek testvérségéhez ép, egészséges és szeretetreméltóan izmos nemzetek kellenek. Nemzetek szegényítése, életföltételeinek elvonása, lelkiségeinek a tönkre tétele, ez nem út a néptestvérség felé, hanem a népek közötti gyűlölségnek a kavarója. A népgazdasági irány-
nak éppen az a legfőbb feladata, hogy az államvezetés politikájába beleszuggerralja minden népnek az értékét, minden nép élni akarásának a tiszteletét és élni tudásának a felszabadítását. Hogy az államvezetésben fölbressze a lelkiismeretet, mely minden népiség iránt érezvén a maga tartozását, mindenfelé megadja a kiegyenlítő és a népek egyenlőségének tökéletes érvényesítésére ható igazságot. Ezen az úton jön meg a népek összefüggésének és egymásrafigyelésének termékeny békéje. Ezen az úton, az állam lelkiismeretének és a népek érvényesülésének az összhangja útján. Ne érezzen az állam a maga népiségeivel szemben le nem rovott tartozásokat s ne érezzen egyik népiség se önvádat a maga anyagi és szellemi hagyományainak a feladása miatt. Legyen nyugodt mindkét félen a közéleti lelkiismeret.

A békét nem a gyanakodni tudás, nem a fegyverkezések rendszere, nem a lecsapni tudások készsége tudja kifejleszteni. A békét a lelkiismeret nyugalma adja...

EGY RÉGI JÁVAI MESE

A *Napkeletnek* írta: SZÉP ERNŐ

(Színpadokkal szemben kézirat. Copyright bej:
Dr. Marton Sándor Budapest.)

(Egy jávai kunyhó belseje. Az ajtó: hánccsfüggöny. Maya a gyékényen ül, dudolva fűz fel tarka köveket egy hosszú zsinórra. Egyszer csak hallgatózni kezd, nevetve felugrik, a fűzért leteszi, a függönnyt elnyitja s mélyen meghajolva bocsátja be az urát, Wívvahát.)

Wívvaha: Maya, én életem világossága, én itthon vagyok.

Maya: Wívvaha, jó nékem, mikor te visszajössz a te kunyhódba ahhoz, akinek a lelke egy hajlós fűszál a te lábad előtt.

Wívvaha: Jó, jó nékem kunyhóba bejönni. Míg csak idebenn nem vagyok, nincsen addig az én testemben az én életem.

Maya: Te vagy az én reggelem napja.

Wívvaha: Te vagy az én estém csillaga.

Maya: Wívvaha, mondjad, oda voltál messzire a nagy-nagy kék víz partján?

Wívvaha: Oda voltam én, Maya.

Maya: Odaadtad azoknak a messziről való más embereknek a hosszú cukornádat, meg a barna fahéjat?

Wívvaha: Odaadtam mindent azoknak.

Maya: Mit adtak helyébe, Wívvaha?

Wívvaha: Ezt a vasat adták, meg adták ezt a bőrt, meg adták ezt a szárognak való idegen szövetet. Látod Maya?

Maya: Látom én. Örülök én. (Elveszi, megtapogatja a szövetet.) Jó nékem. — Bőr! — Jó, jó. (Maga elé próbálja.) Szárongnak való szép szövet.

Wívvaha: (Megsimogatja Maya haját és hátát.) Maya te lelkem jó kedve, örülsz ennek?

Maya: Örülök Wívvaha, örülök, örülök. Háromszor örülök. most te néked két lábad nehéz, te néked szád éhes, szomjas. Te pihenj, én néked adok fehér kókuszdiót, meg adok piros teát néked azért, hogy te megfrissüljél Wívvaha, te, kinek neve erős percc az én kis szívemen. (A sarokba leteszi az összehajtogatott szövetet.)

Wívvaha: Jó lesz az nékem Maya. Csak várjál te, mert adok én még egy valamit tenéked.

Maya: Mit adsz még nékem Wívvaha? Egy nagy csókot adsz nékem Wívvaha, tudom én.

Wívvaha: Én hoztam tenéked egy valami dolgot Maya. Egy valami idegen valamit.

Maya: Már semmi nem kell nékem Wívvaha, semmi több nem kell. Itt van az én uram Wívvaha, Jávának legerősebb embere, hozott nékem csuda szövetet, szárongnak valót. Jó nékem Wívvaha.

Wivvaha: Adtak egy idegen titkos valamit azok a hajózó más emberek, azok a hatalmasok, akiknek minden van a hajón. Adtak nekem egy ajándékot, hogy azt az én asszonyomnak adjam oda.

Maya: Mi az Wivvaha? Mi lehet az?

Wivvaha: Én nem tudom azt. Én azt nem ismerem. Egy valami idegen az. Ismeretlen az.

Maya: Mutasd hát, mutasd Wivvaha.

Wivvaha: Mutatom. Odaadom néked. Az néked való Maya, mert asszony vagy te. Azt mondták nekem az idegenek, hogy asszonyoknak való az.

Maya: Jaj hát add ide.

Wivvaha: Adom, adom. Te most fordulj meg.

Maya: Miért Wivvaha?

Wivvaha: Mert mutatni akarom azt neked.

Maya: Hogy lássam, ha megfordulok?

Wivvaha: Látni fogod Maya, mert majd visszafordulsz.

Maya: Azt akarod te Wivvaha, hogy én kétszer örüljek?

Wivvaha: Azt akarom Maya, hogy kétszer örülj te. Fordulj meg.

Maya: Szeretném, szeretném látni már. Jaj szeretném. (Megfordul.)

Wivvaha: (Előveszi a tükröt.) Maya fordulj vissza. (Odatartja a Maya arca elé a tükröt.)

Maya: Jaj örülök! (Meglátja magát, megrémül, visszaugrik, a szemére csapja kezét.) Jaj!

Wivvaha: Maya!

Maya: Legmagasabbik palmaistenünk! Mit láttam én?!

Wivvaha: Megijedtél én sorsom dicsérete, sátorom édes gyökere, Maya?

Maya: Én megijedtem Wivvaha. Láttam valakit. (Nem mer odanézni.)

Wivvaha: Hát vedd el a te kezed a te két szemedről. Nézz ide hát. Kit látsz itt Maya?

Maya: Jaj! (Lekapja kezét, odanéz, elfordul, lehunyja szemét, fél.) Jaj nem tudom én. Egy asszony! Egy asszony arca. Ni.

Wivvaha: Ne félj te Maya. Kitől félsz? — Ham, ham megesz.

Maya: Jaj, nem, nem! Ne bánts.

Wivvaha: Egy asszonyt láttál Maya? Ki az az asszony?

Maya: Nem ismerem. Ismerem. Nem tudom én.

Wivvaha: Ne félj hát. Gyermek vagy te, mert félsz te. Nyisd ki a te két szemedet, nézz ide.

Maya: Én merjek oda nézni?

Wivvaha: Merjél hát. Én azt hittem Maya, örömet hozok néked, mert ajándékot hozok néked.

Maya: Hát én nézek. (Kinyitja szemét, közelebb megy a tükrörhöz.) Ha-ha, mi-há-há-áh-mosolygott, aáh, így csinált aáh, ha! ha! ha! így csinált: ha! ha! ha! Nem bánts? Neem! (Rázza fejét nevetve.) Neem? Ugye tesz: neem. Ugye neem. Jaj foga van

neki, mint a kókusz béle, a, a, a, az is, én is, ez is, az is láttad Wivvaha? Hol vagy te?

Wivvaha: Én itt vagyok, Maya. Örölsz már?

Maya: Nem tudom én. Ki ez? Mi ez? Ki ez? Mi ez Wivvaha?!

Wivvaha: Hát nézzed Maya.

Maya: Nézem én. Ez-ez-ez, ez egy másik Maya. Ni az ő dohány haja, ni az én dohány hajam, az én világos homlokom, az ő világos homloka, az én fényes kagylócska fülem, az ő fényes kagylócska füle; az ő bolond kis piszéje, az én bolond kis piszém, az ő sárga tajték nyaka, az én sárga tajték nyakam. Az én szép meleg nyakam, az övé, ő én meg akarom őt ölelni.

Wivvaha: Engemet ölelsz Maya, édes fűgéje kertemnek.

Maya: Nem, nem, én ezt akarom ölelni. Ezt szeretem én. Ez az, mint én, ez Maya. Hol van ő neki melle, dereka? Nincs?

Wivvaha: Van, van neki, nézzed van neki. (Magasabbra tartja a tükröt, ferdíti, hogy Maya mindent lásson.)

Maya: Van, van, két melle. Két vulkán alusznak. Két csipője, mintha indigó palma büszke testét simitanám, ni, két keze teavirágok szirmai, ni hogy mozognak, ni járnak, táncolásznak, mert a kedves kis szél játszik velök. Két lábszára ni, mint a bambusznak izmos, karcsu szárai. (Tapsol, kacag, csodálkozik.) Wivvaha én vagyok!

Wivvaha: Te vagy, no látod, te vagy ez, Maya!

Maya: Én vagyok! Maya! Jávának szép asszonya. Szépséges szép. Szeretem ezt, szeretem én! Én szeretem magamat. Megcsókolom. (Odaugrik, átöleli a tükröt, megcsókolja.)

Wivvaha: Az én Mayám olyan gyermek, mint egy kicsi gyermekleány. Az én asszonyom úgy játszik. Örülök én. Mondták a hajózó idegenek Wivvahának: Wivvaha, szeretni fogja a te asszonyod az ajándékot.

Maya: Ó Wivvaha, csuda dolog ez. Add ide nekem a kezembe, az enyém ez. (Elveszi a tükröt, megfordítja.) Hátnál nincs semmi. Hátnál roszt. Szomorú. (Szágolja.) Nem értem, (Visszafordítja.) Elöl itt vagyok. Én ilyen vagyok? Mi ez? A legmagasabbik Pálma isten adta nekem ezt! Hídeget ez, sima ez Wivvaha. Olyan mint az éj, olyan mint a víz.

Wivvaha: Mint a víz, Maya, de kemény ez.

Maya: Olyan mint a víz, Wivvaha, de mintha tűz jönne belőle, olyan melegséget tesz itt az én homlokomban belül.

Wivvaha: Én azt nem értem. Add vissza, elteesszük.

Maya: Nem, nem adom, nem Wivvaha, hallod én már láttam valamit, én már néztem egy valakit, hallod Wivvaha, akkor mikor a folyón voltam és a hidon. Akkor lenéztem én a folyóba, akkor láttam egy asszonyt a folyóból felnézni, az olyan volt, mint én, de messze volt lent az az asszony, meg az sötétarcu volt, láttam van két szeme, de nem volt annak színe, láttam száját, de nem láttam piros száját, azt nem láttam mosolyogni és az halvány volt ez az asszony és úgy rezgett hallod, rezgett a folyón, azt hittem én alszom és úgy álmodtam én Wivvaha, hallod megijedtem én. Én azt nem ismertem.

Wiwaha: Az is Maya volt. Én is láttam már egy valakit, mikor én halászni voltam a tengeren, hallod Maya figyeltem én a csónakból lefelé, láttam egy halászt, aki a vízből felnéz, gondoltam ez is egy Wiwaha, de ez is halvány volt, ez is rengett, úszkált a hullámokon mindig és nyúlt, úgy nyúlt a feje, a füle, a haja, olyan hosszú feje lett neki, akkor onnan tovább vezettem én és félttem én a mi istenüinktől.

Maya: (nézdegéli magát a tükörben).

Wiwaha: Maya! (Nagyon meglepődve, odamegy hozzá, megfogja a vállát.) Te nem hallgatsz ide Maya, te nem hallgatod, amit én mesélek neked.

Maya: Én szép vagyok, szép. Szép vagyok én. Mikor éjszaka nincs már, mikor már reggel van, a tűz nap ránéz a dsávai tájra, a kókusz pálmaágak feszesek, zöldek, fényesek, fényesek, mintha meggyuladtak volna, azok a zöld madarak meg piros madarak meg kék madarak, mint a pillangók olyan könnyűek, mikor azok összeviszsa szárnyalnak, fütyölgetnek, sikoltoznak, mert szerelmesek, a banánok mosolyognak, mert még álmodnak, sárgábbak, mint sárga s édesebbek, mint édes, olyanok, mint azoknak a madaraknak kis szűrös hangjai, a teának piros virágai kipirosodnak, mintha újak volnának, mintha most születtek volna s elakarnának repülni a nagy örömtől, mint azok a madarak, olyan szép vagyok én, olyan szép asszony vagyok én, olyan szép, olyan szép, olyan szép!

Wiwaha: Én azt gondolom mindig mikor téged látlak Maya, azt amit beszéltél te most, Mikor nem is látlak akkor is gondolom én. Mert ha nem látlak, akkor is látlak én tégedet. A virágos zöld földön, a virágos kék égen, a virágos nagy tengeren.

Maya: Föld nem szép, ég nem szép, tenger nem szép, csak Maya szép. Csak én vagyok szép. Jaj de szép vagyok én!

Wiwaha: Igaz ez. Te vagy a legszebb.

Maya: Egyik asszony sem szép, mind csak csúnya asszony, csak én vagyok szép asszony.

Wiwaha: Jó. Jó! Csak most már én kérlek tégedet Maya, hogy adj a te uradnak rizst, mert éhes már a te urad, mert jött nagy messziről.

Maya: Mit? Mit?

Wiwaha: Enni adj Maya a te uradnak. Enni! Ham, ham!

Maya: Enni! Csúnya. A rizst keverni az én szép kezemmel. Csúnya az.

Wiwaha: Adj már rizst nekem, éhes vagyok én.

Maya: Várj. Mindjárt. Mindjárt. Én olyan rest vagyok. Nekem dolgozni nem jó. Nekem jó volna csak elindulni sétálni, meg nem állni, sétálni a tiszta gyalogúton az egész Dsáván végig, két felől állának engemet nézni az öreg emberek meg az asszonyok, meg a fiatal férfiak, meg a kicsi fiuk, meg a kicsi kis lányok is mind beszélnek kétfelől az én két fülembre: Itt megy a szép Maya, ő a legszebb. Még a makakó majmok is a fákon megszólalnának mint az emberek és mondanák: Maya, szép Maya.

Wiwvaha: A makakó majmok is? Maya! Most mar add ide nekem azt. Elfárad a te kezéd. Én majd ezt elteszem, te meg adsz nekem rizst, mert én nagyon éhes vagyok. (El akarja venni a tükröt.)

Maya: Nem adom oda neked, az enyém ez. (Nem adja ki a tükröt a kezéből.) Nem, ne bántsd ötet Wiwvaha, hát nem látod ki van benne? Nézzed. Maya ez, ez a te Mayád, örülj neki. Szeressed.

Wiwvaha: Maya ez. Szeretem én. (Nézi a tükörben Mayát.)

Maya: Szereted ugye Wiwaha? Csókold meg. (A szájához nyújtja a tükröt.)

Wiwvaha: Hideg ez a másik Maya. Hideg mint a víz, mint az a víz, amelyik a fák alatt folyik, azt a nap nem sűti. Ez meleg, ez a Maya, ez jó meleg, a két orcája, meg a homloka, meg két melle meleg, te meleg vagy Maya akkor is, mikor te a fák alatt mégy. Téged mindig sűt a nap, akkor is, mikor sötét este van, mert akkor is meleg vagy te. Meg akarlak csókolni.

Maya: Nem. Én azt mondom neked, ezt csókold te meg.

Wiwvaha: Nem ezt, ezt! (Az eleven Maya szájára mutat.)

Maya: Ezt is szeressed, ezt is! Imádjad. Térdepelj le előtte.

Wiwvaha: Maya, ha én ezt a képet imádom, akkor a legmagasabbik Pálma isten, akit hiába vernek a villámok, az meg fog haragudni. Én csak az istent imádkhatom.

Maya: Ezentul ezt imádjad Wiwvaha, ne imádjad az istent.

Wiwvaha: Hallgass Maya! Rosszat mond a te szád Maya. Félek én Maya! Hajtsd el a kezedből ezt.

Maya! Én vagyok a te istened, én akarok isten lenni! Ha meg nem csókold Wiwvaha, engem se csókolsz meg többet. Nem engedem magam sohasem!

Wiwvaha: Jaj a te lelked elvész Maya, a te szád te lelkedet eladja.

Maya: Csókold meg ezt, csókold meg. Akkor én is tégedet Wiwvaha megcsókollak.

Wiwvaha: Csókolj most, most, most, most csókolj Maya!

Maya: Nem, csak ha megcsókoltad a másik Mayát. Csókold meg.

Wiwvaha (megcsókolja): Most gyere, gyere, csókolj már Maya.

Maya: Nem. Csak játszottam. Bolonddá tettem Wiwvahát. Nem csókollak én meg. (Kacagva szalad.)

Wiwvaha (utána szalad, elesik): Mit tettem én, megcsaltam én a mi istenünket. Elvesztett az én lelkem, elveszttem én!

Maya: Te gyáva ember. Gyáva Wiwvaha. Utálatos gyáva!

Wiwvaha: Jaj, jaj, jaj nekem, háromszor jaj nekem.

Maya: Na ne sírjál, megcsókollak, állj fel.

Wiwvaha (feláll).

Maya (odamegy hozzá, nyújtja a száját, aztán elkapja, kacag): Nem, mert sirtál. (Megint megismétli ezt a játékot.) Megint játszottam veled Wiwvaha. Ezt csókold meg. Megint csókold meg.

Wiwvaha: Add ide, add ide azt!

Maya: Nem adom, mert az enyém.

Wiwvaha: Rossz, rossz, rossz ajándékot adtak az idegenek. Add ide Maya, én azt vissza viszem nekik a tengerpartra.

Maya: Már elmentek azok az idegenek messzire.

Wivvaha: Akkor odaadom a tengernek.

Maya: Nem kell a tengernek ez. A tenger az égbénézi magát. Ez nekem való. Ezt nekem hozták. Ezt adta nekem a tenger. Oh Wivvaha, nem jó nekem az, hogy az idegen férfiak már elhajóztak. Nem örülök annak én. Hol lakhatnak azok? Jó volna nekem, ha itt volnának ők, kimennék a tengerhez, megmutatni azoknak engemet, milyen szép asszony vagyok én. Azt mesélnék, hogy a dsávai földön van az az asszony, akinek a képe olyan sárga, mint a bolond hold a kávévirágszagu éjszakán.

Wivvaha: Rosszat tettem én Maya, hogy én az ajándékot elhoztam az én kunyhómba. Bűnös lélek vagyok én már.

Maya: Én majd odamegyek a nagy idegen hajóhoz, én elmegegyek majd a nagy idegen hajóval, én idegen Dsávára megyek, ahol a fehértestű emberek vannak. Én azok közt fogok élni, nekem már más illatu virágok kellene. Én érzem már az idegen virágok szagát. Jaj hjaj! Én akarom mind a világot, ami van lent az ég alatt.

Wivvaha: Jaj, jaj Maya, jaj nekünk, tégedet a gonosz szellemek megszállottak. Én rettegek teveled itt lenni. Én rettegek teveled itt lenni. Én most elfutok az én sátoromból, elfutok én a legmagasabb Pálma isten elé könyörögni, hogy irgalmazzon nekem és a te lelke-det szabadítsa fel Maya, mert különben elveszett a mi életünk örökre. Jaj, jaj nekünk, futok én a mi istenünk elé. (Elfut.)

Maya: (nem is veszi észre, hogy Wivvaha elmegy, a tükörbe néz, úgy ábrándozik, a fejét hintálva): Fehér asszony leszek én is ottan, ott messze idegenben, mert ott az asszonyok mind fehérek, én hallottam. Én ott is élek, én kétszer élek, ismerni fogok új madarakat, hallgatni fogom én azokat, vállamon más szövet lesz, hajamban más dísz lesz, nemcsak mindig teavirágok és lábamon más bocskor lesz, nem tudom milyen, de más bocskor lesz. Idegen beszédet beszélek, susogok ölelős, csókolós szavakat és más dalokat fogok dudolni, mikor majd várom az én szerelmes emberemet.

(Kívül dudaszó.)

3. jelenet. Voltak. Ráma. (Kívül.)

Maya: (A tükört a háta mögé kapja, kiles a függönyt elhúzva.)
Te vagy az Ráma?

Ráma: Én vagyok, Maya.

Maya: Hová mégy erre, Ráma?

Ráma: Én megyek az én sípom nótája után, Maya.

Maya: Csak úgy nótázol, Ráma?

Ráma: Csak úgy nótázok és megyek előre, Maya.

Maya: Mondjad Ráma, mondjad, úgye hogy szép vagyok én!

Ráma: Oh szép vagy te, Maya.

Maya: Miért nem mondtad ezt egyszer se nekem, Ráma?

Ráma: Mert én ezt nem mertem volna mondani.

Maya: De gondoltad magadban azt, hogy Maya szép asszony?

Ráma: Gondoltam Maya, gondoltam magamban.

- Maya: Hát még mit gondoltál, Ráma ?
- Ráma: Mit gondoltam még ? Nem tudom én, Maya.
- Maya: Gondoltad azt Ráma, hogy jó volna te szádnak a Maya piros száját megcsókolni ? Gondoltad azt ?
- Ráma: Szabad azt gondolni ?
- Maya: Szabad Ráma. Szabad azt.
- Ráma: Hát akkor gondoltam, Maya.
- Maya: Hogy más asszonyoknak a piros száját nem kívántad olyan nagyon, mint az én piros számat ?
- Ráma: Én nem tudom Maya.
- Maya: Mondjad, hogy nem. Mondjad, hogy az én piros számat kívántad te legjobban.
- Ráma: Én a te piros szádat kívántam a legjobban, Maya.
- Maya: Miért Ráma ?
- Ráma: Nem tudom én.
- Maya: Azért, mert az én szám a legpirosabb. Azért mert én vagyok a legszebb, a legeslegszebb, nincs több olyan szép, mint én vagyok. Mondjad Ráma, hogy én vagyok a legeslegeslegeslegszebb.
- Ráma: Te vagy Maya a leges leges leges legszebb.
- Maya: Kiáltsd! Kiáltsd!
- Ráma: Te vagy a leges leges leges leges . . .
- Maya! Psszt! — Jaj, nem nem, mert akkor meglesnek. Inkább gyere be a sátorba. Gyere be ide, Ráma.
- Ráma: Nincs itthon Wivvaha ? (Belép.)
- Maya: Nézzed Ráma, nézzed ezt. (Előmutatja a tükroét.)
- Ráma: Jaj, mi ez ?
- Maya: Ez én, én, Ráma.
- Ráma: Nem. Én egy fiút láttam. Mi az ?
- Maya: Most nézzed, ki ez ?
- Ráma: Ez Maya. Olyan, mint Maya.
- Maya: Olyan szép!
- Ráma: Wivvaha nem jön most haza ?
- Maya: Ezt hozták nekem hallod Ráma, hozták nekem azok az idegen hajózők, ajándékba hozták nekem mert tudják azok, hogy én vagyok a legszebb a dsávai virágos földön.
- Ráma: Ha megtudja Wivvaha, hogy bejöttem az ő sátorába, akkor jaj!
- Maya: Ráma hallod, a tengeren túl túl, azon a fehér világon is tudják, hogy Maya milyen szép asszony. Mondjad Ráma, melyik pirosabb, a hajnali madárnak a piros tolla, vagy az én piros ajkam ?
- Ráma: Melyik pirosabb ?
- Maya: Ugye hogy pirosabb az én piros ajkam ?
- Ráma: Pirosabb a te piros ajkad, Maya.
- Maya: Mondjad Ráma, melyik sárgább, az a sok szép sárga dohány levél Dsáva mezőjén, vagy az én sárga hajam ?
- Ráma: Melyik sárgább ?
- Maya: Az én sárga hajam, az sárgább. Nézzed!
- Ráma: Nézem én.

Maya: Mondjad Ráma, mondjad, melyik húsosabb a banán hűvös szép húsa, vagy az én meleg szép húsom? Hát tapogasd az én húsomat az én karomon, meg az én nyakamon, meg az én vállamon.

Ráma: Aj Maya, aj aj!

Maya: Mondjad Ráma, mondjad, melyik az illatosabb, az arrak bokor vagy én? (A tükröt a sarokba dobja, kitarja karjait, közel viszi arcát a Ráma fejéhez.)

Ráma: Aj Maya, aj! Maya! Maya!

Maya: Melyik melegebb, melyik édesebb, a forró kávé, vagy a tüzes nap, vagy az én csókom? Csókolj meg Ráma. Radsa Maya, csókold az én szép piros számat, mi ketten a trónra fogunk felülni. (Vad bűgással összeölelkeznek és összecsókolóznak.) Jaj, jön Wivvaha hallod?

Wivvaha (kivül): Hallottam én az én Mayám szavát kiáltani, visszafordultam én.

Maya: Jaaaj! (Éleresztik egymást, elugranak egymástól és állanak.)

4. jelenet. Voltak, Wivvaha.

Wivvaha (belép): Ráma! Ráma meg kell neked halni!

Ráma: Wivvaha! (Elrohan.)

Wivvaha. (Utána rohan.) University Library Cluj

Kivül Ráma halálordítása. (Maya felkapja a tükröt, belepillant, futkos, megint belenéz a tükörbe s diadalmasan felkaocg.)

Wivvaha (bejön, rá akar törni Mayára).

Maya: Wivvaha! (A tükröt tartja elébe.)

Wivvaha: (felemelt karját leejtí, a tükörbe mered, hátrál, megsímitja homlokát) Wivvaha! Én vagyok Wivvaha! Ki vagyok én? Megöltém én testvéremet, a másik embert. (A tükörbe bámul, elfedi szemét, tántorog.) Wivvaha! Wivvaha! (Ordító zokogással leesik a tükör előtt a földre,)

Függöny.

Bécs, 1921. május.

AZ IGAZSÁG

Irta: NAGY DÁNIEL

ok szegény ember keresi a földön az igazságot s valahogy véletlenségből a legtöbbször egy sem találja meg. Mégis megtörtént, hogy egy szegény ember, az öreg Kakas Balázs egyszer mégis megtalálta a földön az igazságot, igaz, hogy megtalálni is csak véletlenségből találta meg. Onnan kezdődik az igazság, hogy Szentendrén halottak napja volt, az emberek a temetőbe menegettek s köztük kimenegetett Kakas Balázs is. A feleségével ment a gyerekért imádkozni egy kicsit, akit a háboru vitt el az élők sorából, pedig még élhetett volna szegény. Körülkapargálták a sírján a fagyos göröngyöket, elmorzsolták a szapora könnyeket a sír felett s mikor setétedni kezdett, hazafelé indultak. Ekkor indult hazafelé a szomszédjuk is, Takács Jani s összetalálkoztak a sirok között. Köszöntek egymásnak, keveset beszéltek, ahogy a temetőben szokás s Takács Jani bácsi egyszer mégis többet mondott a kelletténél. Ezt mondta:

— A mult héten vettem itt hat sírhelyet; holnap már azt is kikaródom a sarkain, úgyse sok van már hátra az ilyen öreg emberek.

Kakas Balázs elvörösödött ekkor egy kicsit, a feleségére nézett s nyelt kettőt-hármat.

— Mit vettél? — kérdezte. — Nem hallottam jól.

— Sírhelyet — mondta Takács Jani s a botjával a sirok közé mutatott.

— Sírhelyet? Hát minek az?

— Minek? Hát sírnak. Annak, hogy rendes helyre temessenek, ha meghalok. Csak nem kerülhetek oda hátra az akasztottak közé; igaz-e?

Igaznak igaz ez; szent igaz, hogy egy tisztességes ember nem kerülhet holta napján a temető hátsó részébe, hogyne volna igaz? Rendes ember már életében tisztába akar jönni azzal, hogy kinek a társaságában aludja a síri nyugalmat, mért ne volna igaz? A baj csak az volt, hogy ez éppen Takács Janinak jutott eszébe előbb, száradna el az esze, hogyis juthatott előbb eszébe, mint Kakas Balásznak?

— Hászén igaz, — mondta Kakas Balázs, — de hát... merre vettél, ha már vettél?

— Itt az apácák lábánál, a legszebb helyen. Ott közel állítják fel a nagy szobrot is a háboruban elhaltak emlékére, az örök mécsessel együtt, azt gondoltam itt a legrendesebben nyughat az ember halála után, azért vettem itt.

— Aztán mennyibe került az? — kérdezte Kakas Balázs s közbe úgy kaparta a torkát a méreg, mintha paprika lett volna a levegőben. — Mennyibe került az?

— Egy test részére való hely öt forint. A hatonkért harminc pengőt fizettem.

Kakas Balázs megállt egy kicsit, mintha szédülés csapott volna a fejébe a méregtől.

— Hát olyan sokat vettél?

— Mind meg vettem, ami még üres hely volt ott, legalább nyugodt lelkiismerettel halok meg, tudom, hogy nem tesznek mindenféle rongy népet mellém.

— Hogy a fene a lelkiismereted, — gondolta Kakas Balázs és újra megállt, mert minden összeszikkrazott a szeme előtt.

— Aztán kik laknak majd abba a helybe, mikor te nem vagy hatod magaddal?

— Kik? Én, a feleségem, a lányom, meg az ura, ha majd, aki elveszi, meg talán lesz majd nekik két kis gyerekük.

— Nézd, a fene az eszit, de kiszámította — gondolta Kakas Balázs s egyre nyeldesett a nagy méregtől.

— Aztán nem maradt már ott eladó hely egy sem?

— Nem. Azért siettem vele. Most már csak a lapályoson van, az ördög akar oda feküdni.

Mentek még egy jó félóraig együtt, de nem szóltak többet hazaig.

Kakas Balázst halottaknapí kaláccsal kínálta otthon a felesége, nem evett.

— Tedd el holnapra — mondta —, most nagyon mérges vagyok.

— Takács Janira?

— Rá? Olyanra, aki egy garast se adott a szegény katonák szoborjára? Mért haragudnék én órá? Egy garast se adott és mégis oda akar temetkezni a szoborhoz? Ott éghet el én tőlem, ahol akar a girhes familia, mért haragudnék én órá?

Az ünneplő ruháját a székre akasztotta, lesimogatta a ráncait s kinyöszörögte a foga közül:

— Reggel megínt ezt a ruhát veszem fel, had maradjon itt reggelig...

— Reggel nem lesz ünnep, — ijedezett a felesége, — miért venné fel vajjon?

— Senkinek semmi köze hozzá — mondta Kakas Balázs s reggel csakugyan az ünneplő ruhát vette fel.

— Hová mén? — kérdezte reggel a felesége — talán törvénybe?

— A paphon, — mondta röviden Kakas Balázs. Majd meglátom én, hogy van-e igazság a földön.

— Miféle igazság? — kérdezte ijedten a felesége, — kivel esett igazságtalanság?

— Veled.

— Velem?

— Meg én velem is, meg a jó Istennel is a felséges jó égben, meg te veled is, ha tudni akarod?

— Én velem?

— Ha nem érted, ne avatkozz a dologba, — verte az öklével a széket Kakas Balázs.

— Én ezt nem türom megmutatom neked.

— Mit nem tür?

— Azt, hogy Takács Jani meg Takács Janiné az apácák lábánál feküdjön, te meg énvelem a lapályoson. Ott sülyedjen el a lapályos ahol van, de én nem türom az ilyen igazságtalanságot, ha rá megy is a fele házam. Én is vagyok olyan polgára Szentendrének, mint az a rihes, te is vagy olyan rihes, mint Takács Janiné és ne ártsd bele olyan dologba a fejed, amihez nincs elég eszed, punktum.

Az ajtót erősen becsapta maga után, egyenesen a plébániára ment. Itt már csöndesebb volt, alázatos, illemtudó.

— Valamit kérdezni szeretnék nagyságos plébános úr, valami felvilágosítást óhajtanék.

Miről Kakas Balázs jó hívem.

— Arról kezit csokolom, hogy kinél kell kiarendelni nyugvóhelyet a temetőben, ha ilyen gondolata akad az embernek?

— Nálam, csak nálam.

— Aztán mi az ára?

— Egy sírhely öt forint.

— Aztán merről eső hely volna az?

— Sorban, ahogy következík. Folytatólag a sírok után.

— A lapályoson?

— Ott, mert feljebb már mind megtelt.

— Mondjuk... úgy értem erébb valahol.

— Nem hinném, hogy feljebb akadna még üres hely, nem igen hiszem.

— Tegyük fel, itt az apácák lába táján, a hősí szobor környékén, mondjuk.

— Ott Takács János vette meg az utolsó hat helyet, a körül egyáltalán nincs már eladó.

— De tegyük fel, hogyha volna valaki, aki egyáltalán dupla árat fizetne azért a helyért, talán mégis kilehetne ott kettőnek szorítani, mondjuk, nekem meg az öregasszonynak, tegyük fel.

— Ott már nem lehet, egyáltalán nem lehet.

— Akkor se, ha egyáltalán ketten is megelégednének egy helylyel? Mondjuk, ketten az öregasszonnyal, miután, hogy az életben is egy ágyban alszunk és nagyon jó békességben élünk ígyis-úgyis.

— Ne okvetetlenkedjünk Kakas Balázs jó hívem, mondom, hogy ott már minden hely el van adva.

— Aztán, hát igazság ez? Elszívlelné a plébános úr, hogy ez a csúfság essék énvelem? Elszívlelné, hogy Kakas Balázst a lapályosban hantolják el, mikor Takácsék itt fent cifrálnakodnak? Hogy eshetne az én holttestemen ekkora gyalázat?

— Mindegy az a holttestnek, akárhol hantolják el.

— Az én holttestemnek? No, azt már tagadom. Ha Takács Jani megtudja fizetni a harminc pengőt, hogy jönne az ki, ha én ne tudnám

megfizetni? Az embernek jó, tisztességes hely kell ha meghal és én avval vagyok, hogy az apácák lábánál nekem is dukál egy hely, ha Takács Janinak dukál, inkább nem temettem el magam ha meghalok, még a hitemből is kitérek ráadásul.

A zsebébe nyúlt, bankókat rakott a plébános asztalára.

— Itt van hatvan pengő. Tessék a nevemre iratni a szobor körüli részt, duplán fizetem.

— De nem lehet, mondom, hogy el van adva.

— Takács Janinak?

— Öneki.

— Na, akkor még ráteszek harminc forintot.

— De nem lehet.

— Nem? Akkor se, ha még tizet ráteszek?

— Akkor se.

— Ha háromszorosan fizetném, talán akkor sem?

— Nem fiam.

— Na, hogy fulladjon meg reggelre Takács Jani, én mégis azt mondom a plébános urnak, hogy jobb lesz ha megkötjük a vásárt.

— Miféle vásárt?

— Az apácák lába tájéki részre.

— De ha nem lehet jó ember.

— Nem? Hát akkor nem úgy ahogy lehet, hanem amúgy valahogy, hátha mégis lehet valahogy. Úgy gondoltam, hogy itt van most hatvan pengő a plébános úr asztalán. Ebből tizet visszaveszek, hogy kerekszám maradjon és a plébános úr elteszi a többit. Nekem ad egy írást, hogy vettem negyven forintért hat sírhelyet, tizzel többért mint Takács Jani s ami tiz a negyventől felfebb még az ötvenig van, azt nem muszáj elszámolni a plébános úrnak és rendben leszünk. Én nem mondom meg, hogy hol vettem a helyet, a plébános úr se mondja meg hol adta el, a többit már majd elintézem én.

A plébános nem ment bele a dologba ebben a formában, hanem megkérdezte:

— Hány sírhelyet akar megvenni?

— Hatot, — mondta Kakas Balázs. — Hadd legyen jó kényelmes kettőnknek az öregasszonnyal.

— Hat sírhelynek harminc forint az ára, tessék itt van húsz forint vissza.

— Nem kell plébános úr, — mondta Kakas Balázs. — Azt a huszat Szent Antalnak hagyom, majd segít ő rajtam, ha a plébános urnak nincs belátása az igazság iránt. Kapok írást?

— Kap.

— Benne lesz, hogy a lapályoson díktálják rám a hat helyet?

— Csak sorba Kakas Balázs barátom. Ahol számszerint következik. Itt nincs lapályos vagy dagályos, mind egyforma jó hely.

— Hát akkor tehát, mégis megteszi a plébános úr.

— Mit?

— Azt, hogy a lapályt nem veszi bele.

— Azt nem veszem bele. Azt nem szokás.

— Tessék hát akkor csak szokás szerint kiállítani.

A plébános a sircédulát írta, Kakas Balázs, meg a pénzt nézte az asztalon.

— A huszast mégis csak jó volna visszavenni, — gondolta — sok az Szent Antálnak ilyen drága világban, azonkívül eltudja ő már nélküle is intézni a dolgát, csak a cédula meg legyen.

A pénz felé nyúlt, a plébános rászólt:

— Mit csinál?

Kakas Balázs köhécselt egy kicsit.

— Valami eszembe jutott nagyságos plébános úr kérem. Most jutott eszembe, hogy ezt a húsz forintot kalapra adta a feleségem, majd elfeledkeztem róla.

Elvette a húsz forintot, zsebrevágta.

A plébános nem jó szemmel nézte, rákiáltott.

— Mit komédiázik itt, Kakas Balázs? Amit megígér az ember tartsa is be a szavát.

— Hiszen betartom én, nagyságos plébános úr kérem szépen. Megadom én apránként Szent Antal atyánknak, csak mondom, hogy ezt kalapra adta az asszony. Tessék csak nyugott lenni felőlem, tudja azt Szent Antal kívül van dolga.

A cédulát megkapta, hazafelé indult.

Mikor a Takács Jani házához ért belesett a kapun.

— Kijátszottam veled — suttogta — ha belepukkadsz is.

S ahogy jobban szemügyre vette az udvart, azt látta, hogy a karókat már megcsinálta Takács Jani, szépen a fal mellé vannak állítgatva, fehérék, hegyesek, tartós fából valók.

— Nézd, hogy száradna el a keze, már a siri karókat is megcsinálta.

Először azt gondolta, hogy hazasiet, ő is neki fog, hamar megcsinálja a karókat és hamarabb kikarózza a helyet az apácák lábánál. Indult is már, de mingyárt induláskor egy nagyon okos gondolat jutott az eszébe. Azt gondolta, hogy nem érdemes karót csinálni, mert felesleges prédaság különösen ha különbet, cifrábbat akar csinálni Takács Janinél. Felesleges, mert hiszen azok úgyse maradhatnak ott örökké; ha meghal az ember úgy is kitördelik és rendes keresztet állítanak a sirra, mert az úgy szokás. Azt gondolta tehát hogy legokosabb lesz ha nem megy haza, hanem egyenesen az asztaloshoz megy és megcsináltatja a saját halotti keresztjét, ami többet mutat mint a karó és azutánra is megmarad, ha eltemetik az embert.

Egy kicsit megveregette a pipaszárral a homlokát, mert nagyon okosnak találta a fejét.

Az asztalosnak elmondta a kívánságát: kereszt kell.

— Meghalt valaki? kérdezte az asztalos.

— Nem. — Mondta Kakas Balázs. — A kereszt nekem kell, meg a feleségemnek. Mikorra lesz készen?

Az asztalos nem értette a dolgot, nem is nagyon akart kérdészködni, mégis megkérdezte:

— Talán öngyilkos lesz Kakas úr, hogy előre csináltat keresztet?

— Öngyilkos? Majd bolond vagyok. Csak éppen sírhelyet vettem máma, aztán azt úgyis ki kell karózni, úgy gondoltam hát, hogy takarékosabb lesz kereszttel kikarózni, ez nem vesz kárba az ember halála után.

Az asztalosnak mindegy volt mit csinál a kereszttel, elibe rakott egy csomót a készletből s azt mondta válasszon Kakas Balázs.

A keresztek különböző színűek voltak és különböző nagyságúak. Kakas Balázs a legnagyobbat választotta s azt mondta az neki kell. Választott azután egy kisebbet is, ezt a felesége részére. A nagyobbra az ő nevét iratta, a kisebbre a felesége nevét s a vállára vette a keresztek. Az utcán megint a plébános jutott eszébe, mert a keresztek árát is kifutotta amit neki akart adni, holott ha több esze van, megtarthatta volna magának.

— A pap esze is elmegy vénségére — gondolta s a saját eszével nagyon megvolt elégedve. Úgy vitte a keresztek mint a temetésen szokás egyenesen az ég felé tartotta őket, nagyon büszke volt rájuk.

— Engem akar csúffá tenni az a rongyos?

A temető felé ment, hogy megelőze Takács Janit. Az utcán tátott szájjal néztek az emberek, azt gondolták vagy megbolondult vagy elmaradt valami temetésről, de inkább megbolondult. Mikor észrevette, hogy nézik, egészen neki kinyeskedett, meglassította a lépéseit, a szem sarkából pislogott az emberekre, s csak fejbőlíntással köszönt vissza nekik. Mikora kiért a faluból, az utolsó házaknál annyira megtelt a szíve temetési érzéssel, hogy énekelni kezdett csendesen magában. A halotti éneket énekelte, szépen, taktusra lépegetett — temette magát.

A temetőben nagyon szerette volna hallani a kápolna-csengő hangját, amivel érkező halottaknak szoktak csendíteni, de nem nagy baj volt azért, hogy nem hallotta.

Takács Jani karói még nem voltak az apácák lábánál, ennek nagyon megörült

— Csak adok holnap egy pengőt a perselybe, — mondta — mert világosan látom, hogy előtérben vagyok a jó istennél.

A kereszteket leverte az apácák lábához, leült melléjük s az útra lesett, hogy mikor jó Takács Jani? Ülve várt egy ideig, aztán felállt, a keresztek nézegette, távolabbról is, közelebről is olvasta a felírásukat:

ITT NYUGSZIK
IDŐSB KAKAS BALÁZS
ÉLT 56 ÉVET

ITT NYUGSZIK
IDŐSB KAKAS BALÁZSNÉ
ÉLT 55 ÉVET

— Fene eszes ember ez az asztalos — mondta — jó rátudta pingálni egy ujjal a rávallókat.

Mikor megunta az állást, leült s akkor éppen ült, mikor Ta-

kács Jani befordult a temetőbe. Este felé volt már, félig-meddig sötétes, azért jól felismerte, hogy ő az. Nem állt fel, úgy várta ülve. A hátát a negyedik keresztnek támasztotta, a szemét lehúnyta, a lábait előre nyújtotta, úgy várt. Csöndesen, figyelősen. A szeme pillái közt lesett: vajjon megüti a guta Takács Janit, ha meglátja, hogy leütötte a kezéről a parádés helyet?

Takács Janit nem ütötte meg ugyan a guta, de csakugyan majdhogyan meg nem ütötte, mikor meglátta Kakas Balázst. A lábái gyökeret vertek, hol a keresztre meredezett a szeme, hol Kakas Balázusra.

ITT NYUGSZIK
IDŐSB KAKAS BALÁZS
ÉLT 56 ÉVET

.....

Kakas Balázs ott ült, nem mozdult... felette a kereszt, hogy 56 évet élt, igaz is: kit ne kerülgetne ilyen látásra a guta?

Azt nem tudta, hogy meghalt, nem hallott róla, pedig a szomszédja volt s ha már meghalt, hogy lehet, hogy már fel is támadt?

— Miféle istenkáromlás ez? — gondolta s remegtek egy kicsit a térdei.

Ha ekkor felugrik Kakas Balázs és nagyot rákiált, talán úgy elszaladt volna, hogy sose látták volna többet élve a temetőben.

Kakas Balázs nem kiáltott rá, hencegősen kezdte: a torkát köszörülte meg először. Aztán felnyitotta a szemét és köszönt:

— Jó estét szomszéd, mi járatban vagy?

Takács Janinak megjött a lélegzete, megcsóválta a fejét:

— Ejnye, de igazán megijedtem, istenuccse, azt gondoltam, kísértet lett szomszédból, igazán nem sok híja, hogy el nem szaladtam. Miféle bolondságot mivel szomszéd avval a keresztekkel?

Kakas Balázs felállt, meghúzogatta a kabátját:

— Bolondságot? Dehogyan bolondságot. Csak tehetősebb ember létemre, nem rongyos karókkal jelölöm meg, amit veszek magamnak. Ezt a hat sirhelyet, itt az apácák lábánál, megvettem és kikeresztettem magamnak. Mért volna ez bolondság? Kell az embernek holta napjára egy kis tisztességes hely, eleget megszenved érte, még él.

Takács Janinak kipirosodott az arca, nagyot szoritott az egyik karón a markával.

— Azt mondja szomszéd, hogy ezt a helyet vette meg?

— Ezt — mondta Kakas Balázs s nagyon hátraszegte a nyakát.

— Ezt vette meg, ahová a keresztet verte?

— Ezt, ezt. Nem vagyok én utolsó ember, hogy ott feküdjek a lapályoson, mit mondana a világ?

Takács Jani közelebb lépett hozzá, egyre vörösebb lett.

— Ezt vette meg, ahol állunk?

— Ezt, persze. Ezt itt az apácák lábánál itt a házi szobor körül.

— Amit én megvettem?

— Te? Az ilyen koldus? Na hiszen jól nézne ki a világ!

Ehol a cédula róla, kifizettem becsületesen az árát és azt mondom, ne taposkálj ezen a helyen, mert elég drága volt.

A cédulát elővette, a Takács Jani orra alá tartotta, erre a Takács Jani is elővette a céduláját, ő meg a Kakas Balázs orra alá tartotta.

— Hát ez kutya?

Az már nem érvényes — mondta Kakas Balázs, — ez régibb keletkezésű.

— De hamarabb vettem meg, mint más — kiabált Takács Jani — és annyit mondok, hogy vigye el innen a keresztjeit, mert baj lesz belőle.

— Baj? Hát én meg annyit mondok, hogy takarodj le a sírja-
imról, mert ha le nem takarodsz, akkor is baj lesz belőle.

Takács Jani kirugta az öregasszony keresztjét a földből, Kakas Balázs felkapta, magasra emelte.

— Kirugtad?

— Ki!

— Azt mondom, ki ne rugd az én keresztjem is, mert olyan igazságot még nem tett a jó Isten, mint én teszek.

Takács Jani a nagyobbik keresztbe is belerugott, a karókat eldobta, csak egyet hagyott a kezében.

— Ez az én helyem! — ordított egy nagyot.

— Ez az én helyem! — ordított még nagyobbabban Kakas Balázs s az öregasszony keresztje megsuhant egyszer a levegőben. A karó is megsuhant, osztogatók egymásnak az igazságot...

A kutyák ugatni kezdtek a temető körül, a sötétség egyre sűrűbb lett, Kakas Balázst egyre nyugtalanabban várta otthon a felesége... valami sötét alak Kain félelemmel bújkált össze-vissza a sírok közt. És másnap a plébános úr parancsára sirt ástak az apácák lábánál, a hősi szobor közelében és mikor behantolták a sirt az emberek sírva olvasták a keresztéről:

ITT NYUGSZIK
IDŐSB KAKAS BALÁZS
ÉLT 56 ÉVET

És ament mondtak rá és a temetés után összedugták a fejüket, ujságotlák, hogy Takács Janit csendörök keresik, aki bújkál valahol, mint a kísértet és reszket, mint a falevél valahol.

Az igazság pedig igazság, sok szegény ember keresi az életben s néha előfordul, hogy némelyik meg is találja. Előfordul véletlenül.

FINTA ZOLTÁN VERSEI:

ÉN ÉS AZ ÁRNYÉK

Én és az árnyék megyünk ketten,
vakító fényben, szürkületben.
Örök útitársam
megérzi, ha kedvem kedvetlen.

Néha ő a vigság komája,
kezében az öröm kovásza.
Kedvem vidítani
ugrál, mint egy bolond pojáca.

Sárba esik és falra mászik,
elkúszik a hatodik házig —
s bolondos kedvében
lányok szoknyájával is játszik.

Uccasarkon, ahol gázláng ég
alázatos, görnyedt az árnyék.
Botorkázó lábam
elgázolná, ha nem vigyáznék.

Sűrű fasorban elhagy engem
reszketni a fekete csendben.
Bokrok erdejében
felvihog, hogy meg kell remegnem.

S a rémes éjben, mint a vészharang
száz mértföldre is elsívit a hang:
kóbor kísértetek
topogásától hangos a hant.

Visszhangtalan lépteim nyomán
imbolyog sunyitva tétován:
ilyenkor a halál
trappól utánam csontos lován.

Sápadt üldözőmnek a karma
elér, ha az árnyék akarja.
Arcomról az élet
üde zománcát levakarja.

NIHIL

Fekete ruhákat: bánatot öltö,
 örvendjenek, akik gyűlölnék.
 Más könnye elé torz tükörnek
 jó lesz arcodon a kacagógörccs.

Szenteskedőkre nyelvedet öltösd,
 hívőknek elég egy csúf grimász.
 A Biblia!... elfakult írás:
 mély kútba nézni ezerszer bölcsőbb.

Aki bepizskol, vendégnek maraszd,
 úszíts kutyát a jóbarátra.
 És ha örömos óra várna,
 káromkodva átkozd a szent tavaszt.

Lásd, szépségeden fátyol a látszat,
 igaz arcodra ne nézzen gyenge —
 s aki téged bírni szeretne,
 bódítsa parfümöd: a halálszag.

Köszönj útszélén a fészületnek,
 nem mos tisztára gyermeksírás.
 Mártírok mártírja: Messiás,
 mondd: megváltók most hogy nem születnek?

Mikor szívedben ünnepet tartasz,
 bujdosz kietlen őszi erdön —
 boldogság helyett messzi zengőn
 vonítva üvöltö te kerge farkas.

S apádról, anyádról sincs semmi hír,
 nem is igaz, hogy érted égtek.
 Jó, hogy megmaradt menedéknek
 búcsúztatója mindennek: *Nihil...*

KINCS-KERESÉS

Régi temetők süppedt hantjain szánt
csorbázott élű, rozsdavert eke.
Sandán vigyázzuk, pengve felvet-e
elföldelt kincset, bűbajos talizmánt.

Messze mezőkön zengik telt kalászkák:
„Lidércfláng lobbant, ott a pénzes ürt!
Tied lehet még, arany és ezüst,
hahahaha!... túrj csak billió barázdát!...“

Kincskeresés vaksi éjszakáján
varázsigét ságunk és a Sátán
kezébe tesszük lelkiüdvösségünk.

És olykor-olykor ekevas kongott:
túrtunk vén vasat, elmállott csontot —
s átkozódo szánkra rút üvöltés ült.

AZ ÚJ OROSZ REGÉNY

Írta: FALUDY IVÁN

A hároméves forradalom nem kedvezett annyira az epikának Nagy-Oroszországban, mint az irodalom többi válfajainak. Hivatalosan nem buzdították az írókat hosszabblélegzetű elbeszélések megírására, mert jól tudták Moszkvában, hogy az egyszerű ember gondolkozásmódjára a technikailag előkészített színmű és az ügyes frazeológiájú verselés közvetlenebbül szokott hatni; azután meg nem nagyon szereti az írás-olvasásban járatlan tömeg a hosszú olvasmányt. A regényirodalom aránylagos szegénységének másik oka: pszichológiai. Hiányzott a nagy idők emberéből az az epikus nyugalom és lelki absztrakció, amellyel egy Tolsztoj vagy Turgenyev íróasztalához ülhetett. Az írók (a közismert polgári írók) javarésze a külföldi emigráció kenyerét eszi, az otthon élő szociálista író pedig felelős állásban, mindenét a forradalom sikerének kártyájára téve, örökös izgalomban dolgozik és vár. Alig produkált valamit, három nehéz esztendő alatt Maxim Gorkij, a modern proletárirodalom első nagy embere. A központi könyvkiadás felelős irányítómunkája nehezedik vállára, úgy, hogy ma inkább a mások irodalmi munkásságát szemléli kritikus szemüvegén át.

De ha nem is alkot ma annyit, mint a száműzetés napjaiban, mégis őt kell a mai regényirodalom *tartalmi* megteremtőjének tekintenünk. Amit „Egy míhaszna ember életében“ elmesélt vagy az „Idegenek között“ meglátott, az ma is mintája és kiindulása a proletárirodalomnak. *Formailag* azonban nem Gorkijt, hanem a XX-ik századbeli Tolsztojt követik Szovjetoroszország írói. Amit Tolsztoj élete első felében alkotott, abban szemet szúr a francia finomságokon nevelődött műgond. A Kozákok írója még ismeri a regényírók régi egyszeregyjét; de később, a „Hamis bankó“ írója már hozzászokik a balladaszerű, szakgatott rövidséghez.

A mai orosz regény balladaszerű szakgatottsága tehát a jasznapoljánai aggastyán iskolájára utal, bár közvetlen hatást nem tudunk kimutatni. A regényírók javarésze munkássorból küzdötte fel magát s az írói pálya nem válhatott kitanult mesterségévé a Gorkij pályatársainak. Az élet, a forradalmi események és az osztályharc ezer változata lesz a tanítómesterük s ezért találkoznak itt a Gorkij *tartalmi* irányával.

Az új írók a napi események hatása alatt úgyszólván gyorsírói pontossággal örökítik meg a képét és szinte bizarrul hat, amikor egy-egy „irányregény“ hősei között Lenin vagy Trockij nevét halljuk említeni.

Az új kor legtípusosabb és egyben legegységesebb irányregényét Mihail Szivacsev írta meg „A sárga ördög“ címen. Színes, meg-

kapóan közvetlen regény ez. Minden oldala egy nagy darab históriá, a kultúrtörténelem jókora fejezete. Megtaláljuk benne az „Apák és fiúk“ modern, de nem Turgenyevén iskolázott írójának megfigyelését a régi meg az új emberről. A beszédük, a stílusuk, az egész lelki világuk más a Szivacsev embereinek, de aki a háború alatt orosz, vagy akár magyar falu népe között élt, megérti Akim és Antal párbeszédét.

Antal, a gazdag paraszt fia, az új idők eszméitől áthatva már más célok felé törtet; összezördül apjával és végleges távozása előtt a következő szócsata folyik kettőjük között:

„Antal, édes jó fiam, ne hozz szégyent magadra és az én ősz fejemre. Vedd le rólam ezt a keresztet, nagyon súlyos, nagyon rámnehezedik, nem ad álmod, nem ad nyugalmat. Menj ki abból az üres gödörből... Jól van, hát ne hozzám, ha már annyira sem szeretsz, menj, ahova menni akarsz, élj, ahogyan élni akarsz, nem fogod többé a színemet se látni, de eridj tőlük. Vállalj munkát, amilyet akarsz, valami ipart, ami eszednek, szivednek jólesik, adok neked erre amennyit csak akarsz — 30, 40, 50 ezret, menj, gazdálkodjál, élj, ahogy akarsz; de ne hajtsd magadat, a feleségedet, meg a gyerekeidet ilyen bűdös piszokba! Nem sajnálom téled a pénzt, bármennyi kell is!“

Válaszolt Antal egyszerre, egy percig sem gondolkozott, már tudta rég, hogy mit fog neki mondani az apja és jól átgondolta a feleletet.

„Jól megértelek apám, hogy mint vélekedsz. De nem úgy van ám az, ahogy te hiszed. Nem kellenek nekem a te ezreid, meg a máséi sem. Erre nem is gondoltam. Nem haragszom rád azért, amit Szemjonnak mondtál rólam; hanem azért megyek el, mert így nyugodtabban élhetek. A te malmaidban reggeltől, öreg estig, folyik a szó, a pénz, a hangos civódás; én meg amúgy sötét éjszaka magányosan dolgozom, nem kell kivel sem szólnom, senkit se látnom. Így élek én: éjszaka dolgozom, nappal meg alszom. És így jó az nekem. Igaz, hogy kellemetlen, piszkos munka ez. De mit jelent a piszok? Megyek a fürdőbe és lemosom. Amha sokat vagyok együtt emberekkel, olyan piszok ül meg néha a lelkemet, úgy rárakódik, hiába mosom, hiába síkálom, nem megy le...“

Még érdekesebb, mikor az író korának tömegpszichológiáját festi: a cár-atyuska pópáit, amint a szószékről lázitanak a „bolsákok“ és a zsidók ellen; a népet, amely oly hamar elhiszi Isten szolgájának minden megvásárolt szavát.

„Ünnepélyesen kántálta a pap az imádságot és mint minden hasonló esetben, most is buzgón imádkozott a falu népe. Az ima után pedig beszélni kezdett a pap arról, hogy de hiszen milyen jól áll a gabona, de nem jó ám nagyon elbizakodni: még nem

takarították be a termést, még szárazság érheti, — és ha nincs szárazság, rossz időben jön rá az eső, anyarozs eszi meg, saskajárás pusztítja el.“

„Csak ne bizza el magát az igazhívő keresztény nép akkor sem, amikor már learatta és betakarította a gabonát: még akkor is utólérheti a felbőszített Isten haragja, erős szélben tűz üthet ki és egy csűr sem menekülhet meg.“

„És el kell várnunk, hogy Isten megbünteti az orosz földet, mert az orosz földön nincs minden rendjén — a gyermekek nem tisztelik szüleiket: különböző, gonoszhajlamu ifjú egyének nem hallgatnak az öregekre és a maguk feje után mennek, olyan rendet teremtenek, miből semmi jó nem származhat.“

A parasztok meg az asszonyaik mohó félelemmel hallgattak: úgy volt mint mindig, amikor sötét falusi lelkekben felébresztik a babona ördögét és a haragos Isten bosszújával rémítik a népet.

Mikor a pap látta, hogy már eléggé megjájdtek, megállt, kissé elhallgatott, azután különös hanghordozással folytatta:

„Tudjátok-e keresztények, hogy kik uralkodnak most felettünk, hogy kik kormányoznak bennünket? Az istenadta uralkodó helyett, aki most a vértanuk életét éli és akit éhen-szomjan akarnak veszíteni, egy kocsmáros fia, Lenin, meg a zsidó Trockij uralkodnak felettünk. Ez a Trockij egy német városban, Berlinben subikszot árult, Lenin pedig csizmát tisztított. És most ők kormányoznak minket, Oroszországot pedig ebek hányadára juttatják, hacsak az egész keresztény nép nem kel védelmére.“

Amétkodtak a parasztok: nagyon meglepte őket, hogy Oroszországon két olyan ember uraskodik, akik közül az egyik subikszot árult Berlinben, a másik meg — csizmát puolt...

Ime a legélesebb tömeglélektani megfigyelés: konkrét vádak és pontos adatok egy osztály kezében egy másik osztály ellen. A rossz termés, a zsidó népbiztos, az úristen haragja és az egyházi gondviselés — nem is kell megcáfolni az Agence Havas meg a Magyar Távíratí Iroda hieiret...

Ha az új orosz regényről szólunk, nem szabad megfélekednünk egy parasztróróról, aki ugyan nem az októberi forradalom proletár-irodalmát gazdagította, hanem még 1905. legendás légkörében látta meg az élet prózai problémáit, az orosz falu nyomoruságos helyzetét. *Iván Volnov* „Elbeszélés életem napjaiból“ című regénye mindmáig jóformán ismeretlen az orosz olvasóközönség előtt, pedig a mondani-
valója súlyosabb, mint az, amit Gorkij Pávele, az „Anyá“ hőse magában rejtget. *Iván Volnov* az arjói kormányzóság parasztlainak életét, gondolkodás módját, problémáit látja meg és minden sorát mély átélése és éles emberlátása vetteti papírra. Maga a szegény paraszt írja le a falusi zsellérember életét, de nem a falusi ember szűk látószögéből nézi, hanem a városba költözött és onnan tudással visszatért muzsik szemén át. Mint egy őszinte tanuvallomás, olyan a *Volnov* könyvének minden sora, egyszerűen, szépítés nélkül mondja el,

hogy őt „véres kötelek erősítik a falu szegényeihez“, akikkel együtt szenvedte át a legszebb orosz fellángolás időszakát. Megismertet bennünket hősenek, Vannyusának, apjának, anyjának, Mottya hugának lelki világával. Vannyusa, a művész-paraszt, „szakadatlan titkos munkát végez, telve lánggal és kinnal“, nem ismer fáradtságot, lankadást, előre tekint és nem veszi észre, hogy az örök falu elmaradt mögötte. (Aki megismerkedik ezzel az „elsodort faluval“, az nem kér ama magyar író regényéből...) Ez a regény az 1905-ös év könnyben-vérben fürdő forradalmának első dokumentuma.

Vannyusa forradalmárrá lesz, de a forradalom zürzavarában meghasonlít önmagával és kétségbeesetten kiált fel: „Oroszország, szerencsétlen szülőhazám, te szeretett, borzalmas, vakok országa!“ A pogromok és kivégzésekkel tarkított „jogrend“ időszaka véglegesen a „sötétben bujkáló forradalmárok“ közé kergeti Vannyusát, aki bűnösnek érzi magát, amiért végignézte a cári megtorlás szörnyű kegyetlenkedéseit és a felbőszített parasztság önitélkezéseit. Vannyusa érzi, hogy a falunak kultúrárt, új erkölcsöt kell adni, igaz emberséghez vezető utat kell mutatni, hogy kiszabaduljon a szenteskedés és állatiasság csúf útvesztőiből.

A regény befejezése: Vannyusát elrejtik, majd megszöktetik a falujabeliek, amikor a fiatal parasztforradalmár neve rákerült a fekete listára.

— Ez a regény csak egy példája az orosz nép nagyraihivatott alkotóerejének; de valamikor, a marakodó politika napi szennyétől megtisztultan úgy fogunk Iván Volnov (az Iván Volnovok) felé közeledni, mint az emberi tisztaság, az ősi teremtő kultúra első apostolaihoz. Mint az epilepsziás Dosztojevszkihez a „Megbántottak és megaláztak.“

Mint az új Oroszországhoz az újjáéledő Európa.

A HORIZONT FÖLÖTT

Irta: SZENTIMREI JENŐ

Abban az időben a kétszer kettőnek nem volt állandó értéke. Az emberek azon vitáztak, hogy a kétszer kettő hárommal-é, vagy öttel egyenlő?

Meg se kísérelték, hogy vitatételként az igazságot tüzzék ki, miután az már évszázadok óta úgy volt, hogy a kétszer kettő négy legyen. Magától értetődött, hogy nem lehet négy. Inkább tizenegy, vagy két egész öttized.

Abban az időben minden száz ember közül kilencvennyolcnak azon kellett munkálkodnia, hogy a fennmaradó kettőt minden fáradtságtól megkímélje. Ama kettőnek pedig minden gondja csak az volt, hogy a maga élvezetéből nehogy jusson csak egy csipetnyi is a kilencvennyolcnak, mert akkor mivé lenne a világ?

Abban az időben öt ember közül három nem volt egy nemzetbeli és három közül kettő nem hitt ugyanabban az istenben.

Abban az időben az arany örülete és a hús örülete viaskodott az Emberrel. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Abban az időben senkinek sem volt senkije. Minden halandó gyanuval és gyűlölettel figyelte a társa szeméből kivillanó gyanut és az el nem leplezhető gyűlöletet.

Abban az időben Antikrisztus kerítette hatalmába a világot.

A bolygók kibillentek síkjaikból és elsodrással fenyegették egymást. Nyáron lefagytak a kalászkok és télen meleg hullámok csiholtak a légkörben villámokat az olvadt jégfelhőkből. Májusban volt minden levél vörös és októberben volt minden zöld, de a jövő májusra megint csak elhervadtak a téli virágok.

Én abban az időben voltam.

Társtalanul bolyongtam a létben, bár feleséget ölélhetett karom és gyermeket hintázhattam térdeimen.

Minden súlyával rámomlott a Minden, a hegyek testemen feküdtek és a lélegzetemet visszanyomták a mellembe. Agyamat számumok szikkasztották és vérem vad iramban visszafelé keringett. Annyi volt az életem, mint a hangyáé. Annyi volt az életem, mint a piros léggömbé, melyet pajkosságból levágtak zsinégéről és leng a semmiben, mialatt izzó sugarak dagadtra hevítik benne a semmit.

Néha úgy jött, hogy üvöltésem kellene, mint a fenevadnak a sivatagon, hogy megreszkessenek bele mind, akik hallják.

Néha úgy jött, hogy vinnyognom kellene, mint vert szukaebnek, hátha megszánnak a könyöröletesek, ha még vannak valahol.

De nem tudtam üvölni, mert szikla feküdt a számon és nem tudtam vinnyogni, mert megpecsételte ajkamat a Gög.

A Legtöbbsnek éreztem magam a teremtésben, hogyan kényő-
röghettem volna hát a söpredékhez, bármilyen félelmetesen sokan
voltak is, holott én mégiscsak Egy voltam, a számok közt a legke-
vesebb, melyről bebizonyítható, hogy egyenlő a nullával.

Nagyon szerencsétlen voltam, mert a leggazdagabb és a legsze-
gényebb én voltam valamennyi közt. Én élni akartam, ők félni sze-
rettek az élettől, az eshetőségektől, a haláltól és másokat is állandó
rettegésben láttak legszívesebben. En olykor-olykor sírni is szerettem
volna, hogy az enyhülés patakja kilugozza agyam tekervényei közül
a szenvedés-szemetet, ők mindig csak kacagni akartak, hogy ellefejsék
szenvedéseiket.

Én hínni akartam, ők tudni kívántak mindent, csak hogy ne
kelljen hínniök.

Mentem, mentem alá is, fel is, hogy találkozásom lehessen
Valakivel.

Mentem, hogy legyünk ketten visszajövet, vagy legyünk ketten
előremenet.

És valóigaz, mindig találkoztam Valakivel.

Amint azonban jöttünk, csak egymás *mellett* tudtunk menni,
vagy egymás *előtt*, vagy egymás *után*. Egymással, együtt soha! Hol
nagyon széles volt számunkra az út, hol nagyon keskeny.

Nem tudtunk lenni Rádika és Dódika, számi szerencsétlenek,
többek az Egynél. Nem tudtuk megszorozni magunkat egymással,
legfeljebb összeadni.

Ezen aztán sokat sirtunk, mint

a szegény a falatjáért,

a gazdag elúszott vagyonaért,

a hatalmas, elveszített országaiért,

az okos, munkája hiábavalóságáért,

a szerelmes reménytelen, vagy eltemetett szerelméért.

De ilyenkor egymásra tekintettünk könnyeinken át és egy-egy pillana-
tra boldogak voltunk.

Ilyenkor, egy-egy pillanatra éreztük, hogy vagyunk, eszmélünk,
kiemelkedünk, éljük az életünket, mint senki a magáét.

Ilyenkor, egy-egy pillanatra, többnek látszott ez a reménytelen-
ség minden reménynél, ez az elszigeteltség minden egybeforrtágnál
és minden társaságnál jobbnak ez a nagyszerű magány.

Kiugrottunk az életből, mint a hegycsúcs a lapályból, mint a
torony a pulya tetők közül. Megvillantottuk csillogó pikkelyeinket a
fényben, mint a lomha tavakból felszökő halak,

ó nem tud így a rák, nem tudnak a csigák, nem a csiborok,
sem az ázalék állatok.

Erre az oromra érdemes volt feltólni magunkat, ezért a kilátásért.
Szólottunk egymáshoz:

— Megfordulhatunk, ballaghatunk vissza, telistele fájdalommal,
mit a befejezettség szült. Ballaghatunk vissza, mert ime alkonyodik.

De nem voltunk önzök:

— Nézzünk széjjel mégegyszer, vessük fel szenvedésünk tekin-

tetét a csillagokra és onnan szórjuk szét elégedett pillanatunk örömét a Völgyben szorongó kunyhók felett.

Vigasztaltuk egymást:

— Mindjárt feljön a Hold, ezüsfátylakkal teregeti be őket, álmodhatnak ők is.

Aztán szomorú mosollyal mondtuk:

— Ballagjunk le csendesen, mint a lemenő Nap. Megpihenhetünk tüstént

A horizont alatt.

A MÜHELYBŐL

ADY-FILOLÓGIA

I. FÖLDESSY GYULA

A filológusnak kettős a feladata. Ő veszi fel az alkotó ember arcképének tudományos rekonstruálásához elengedhetetlen leltári mérleget és ő formál cselekedett életéből eszünk számára felfogható leírtságot.

Ady két éve halott. Nincs még részletes, költészete fejlődésével lépést tartó életrajza (amit öccse készít, nem tudni, milyen lesz,) és nincs kritikai kiadása, amely szövegei történetét rögzítené s legalább a tárgyi megértést tenné — a legelengedhetlenebb magyarázatokkal — lehetővé. Sőt: még összes versei sem olvashatók kötetben és pl. a *Még egyszer* (1903) reedíciója, összeszedetlen írásai, elszórt és régi újságcikkek, stb., ki tudja meddig fognak lelkiismeretes kiadókra várni? Pedig, hogy az alap teherbíró legyen, az ő esetében ugyancsak szükség volna ezeken kívül a költő sokatigéző levelezésének¹ lehető összeszedésére, szükség (ha nem is némely vidéki lap példája szerint) a még élő és meglegelő ismerősök vagy barátok emlékezéseinek feljegyzésére is, egy szóval: a nehéznek ígérkező rekonstruálás előtt, fontos és sürgető előmunkálatokra.

E különféle feladatok irányában egy ember törtet ma legkítartóbban, kit a költőhöz volt viszonya és fölényes műveltsége egyaránt képesít — túl a törpébb vagy megoszlóbb kritikusok tömegmunkáján — a filológus Eckermann és a filozófus Dilthey szerepkörére; Földessy, (kinek neve régebben mint Arany, Petőfi stb. érdemesen egyéni portréstíjájé volt ismert,) Ady halála óta úgy összefort az érte és körülötte folyó munkálatokkal, hogy e ma, Magyarországon lázasnak mondható dologra-mozdulás legjelentősebb tettei valamiképen, szinte kivétel nélkül, keresztetik működését.

1. Végleges és kétségtelen eredményeket (persze) inkább a szó alacsonyabb értelmében vett filológus-munkásságának köszönhet Földessy.² Mert bár kritikai megjegyzései gyérek és alkalmoszerűek, kommentárprobálkozásai — amelyeket különben is konkordancia-utalásokkal szokott összetördelni, — eleve sem vállalják az igazi kommentár összes, igényes követelményeit (csak a versek mintegy harmadát és ezt is egyéni érdeklődés fokáig vette tekintetbe), *kiadói* érdemeit az idők folyása mégis és még akkor is csak öregbiteni és növelni fogja,

¹ L. pl. a Nyugat 1919. 264 és 266 lapjain.

² Alantiakban — mint a költővel foglalkozókra — csak a *HSz* 1919. augusztusi (Ady) számának hosszabb tanulmányára és az *Ethika könyvtárban Ady-tanulmányok* címen, 1921-ben kiadott három dolgozatra lehettem különösebb tekintettel.

ha kritikai eljárása netalán nem is volt volna a legmintaszerűbb, (amit persze máig nem ellenőrizhettem).

És e téren (csak folytatva, amiben már az élő Adynak segédkezett,) Földessy egyre újabb leveleket fűz koszorújába. Mult hóban a költő hosszabb, annak idején (1912. július 1-től) tiz részletben közölt, de máig is teljesen elhanyagolt verses históriáját, a *Margita élni akar*-t adta ki az Amicus csinos kötetében, és — ami ennél sokkal jelentősebb — áprilisra, ugyanezen vállalatban, már a költő eddig kiadatlan verseinek megjelentetését és bevezetését is ígerte.¹

S hogy esztétikai értékétől függetlenül is, milyen jelentőséges lehet egy költő valamely kiadatlan művének forgalomba segítése, elvi fejtegetések helyett szeretném e *Margita* gyakorlati esetén, legalább némileg, izeltetni, mint amely érdes, sok új és szokatlan bökkenőt szolgáltató alkotás, ama sajátága révén, hogy Adynál egyébként szokatlan mértékben „elébe megy“ a közönségnek és könnyedén világít be a nehézkes Ady-nyelv egyik-másik titkába, kiválóan fontos szerepre hivatott. Az „annyit ér fel, Amennyit hozzá férfi-hajlam képzel“, (teszem), tálcán hozza elénk e költeményben azt, amit a költőnek a nőhöz való viszonyát illetőleg nagyküzdelmesen lehet csak pl. az *Elbocsátó szép üzenet*ből felbányászni. A „Páris volt hazánk helyett hazánk, Magyar-beccsmérlés fájdalmasos kéjünk, Kerültük a dunai Azzsiát, Hogy dühvel, mindig, csak róla beszéljünk“ vagy a: „Be szánom néha, hogy magyar vagyok S be, nem cserélném könnyen semmi mással“, vagy az: „Oh, ez magyar: magunkból-kikelés, Elni akarván itt-hagyni magunkat“ fajtájú kitételek, vagy egy ilyen, már-már Adytlan szintebocsánatkérés, hogy: „Ha jól tudom, a maga Századát Jó és rossz vátes örökösen szidta“, hiú árnyékká tudják foszlatni a Páris-vádat és a magyartagadás egykor oly komolyan vett bűnét. És ugyanígy: ha a *Margita*-ban a csupa-cél és célfelé rohanó, ősi álmu ember-ről olvasunk, „kit fejbe sujt mégis minden elérs, Mert célhoz érni vagy ostoba látszat, Vagy névkartyájá a galás Halálnak“, — egyszerű, élesen rajzolódott elénk a költő végtelen életigenlésének sokszor csak homályosan kitapogatható, tragikus indítéka, míg a: „Nem tenni s egy szót ki nem mondani, Szent, nyugodalmas, nagy boldogság volna, De tenni és szólni hozzá sokat És letörni a mai ember sorsa. Oh, földi dolgok, ha — — úgy magatoktól ölünkbe esnétek: Be szép volna és — be kevés az Élet“ strofájából a maga, határai ellen belső kényszerből lázadó, nagy életakarása vakít szinte a szemünkbe, hogy — végül — életfilozófiájához az: „Oh lángholás, Élet fölöslege“ felkiáltás, meg az ilyen magyarázgatás, hogy „minden: Szerelem: Politika, tudás, pénz, kocka, üzlet, Apostolság, művészet vakmerés, Mind a csókoktól vagy csókokhoz üznek“ stb. rágják szájunkba, ami legelengedhetlenebb viaticum a költő országába utazók számára.

¹ Az „*Új Hellász*“, naplójegyzetek, irodalmi és művészeti tanulmányok, tárcák“ című Amicus-kiadás e percben nincs kezeim között és így szerkesztőjét, tartalmát, stb., — nem ismerem.

2. Mindenesetre: az az elismerés, amellyel a *másik* Földessynek, a lélekásó és rekonstruáló, a „magasabb“ filologusnak fogunk adózni, harmonia szempontjából megosztottabb és gáncsoktól tarkítottabb lesz; csak ép hogy ez a látszat nem ezen munkásságának értéktelenebb voltát, ellenkezőleg — a végleges elintézésék gyérsége ellenére is — valahogyan ép kiváló értékességét fogja számunkra jelenthetni.

Egyébként tény: Földessy minden esztetizálásában talán csak az „pozitív“ értékü, hogy szemben a köztudattal, mely csupán a bőkezűen ráhagyott verlainéi art poétique homályos és bizonytalan, titokzatos és erőszakolt kiváltságaival, egy kaszt ingyencségével vagy legjobb esetben szimbolizmussal tud a megértetlen költőnek elégtételt adni, szemben Babits „soha-meg-nemhódítható“ költőfantazmájával és szemben Ignotus, Adytól írásban is lefedezett(?)¹ illetékességével, — mely szerint e költő „ ritkán ír olyan verset, melynek pontosan kipécézhető értelme volna“ és *A fekete zongora* című. egyébként igen szép költeménye, akasztás terhe alatt is érthetetlen,² — az irodalomban ő hirdette először, (amint 1919-ben — bár 1918 végétől szinte máig nem tudtam Földessyről — én is írásba foglaltam), hogy: az Ady állítólagos ismerőinek nem-értése ellenére, a költőben is az Ignotus *csupa-értelem emberét* kell keresnünk, akinek *költészete egészében és minden egyes versében az utolsó szóig csak úgy érthető, akár a Petőfié vagy Aranyé, ha t. i. egyszer a költő feltalálta és formálta „szent betűket“ megtanultuk olvasni. És erre segítõ eszközül — megint csak érintett munkám elveivel egyezõn — Földessy is a formális kommentárt és az ú. n. konkordanciákat ajánlja és próbálgatja.*

— Kétségtelen: kommentárra Ady csak úgy rászorul, mint Horatius vagy Pindaros már az ókorban rászorultak a magok scholionjaira. Mert hogy a *Zilahí ember nótájának* „boldog másik“-a a költő öccse, tehát épúgy nem ködös elvontság, mint a költeményben emlegetett leányok, — ezt csak a költő zilahi életével ismerõs tanu, illetve az ezen tanuságot megõrzõ magyarázat teheti kétségtelenné; a *Szegény Zuboly emlékére* írt, apró remek is csak azokra hathat, akik tájékozottak Bányay Elemér személyiségét illetõleg és a *Megöltem egy pillangót* értésének életszükséglete az, a Nyugat 1919.-i Ady-számában olvasható, rövid felvilágosítás, amely nélkül a verset nyilván a homályos „szimbólumok“ országába utasítanók. Ezért szolgált a fentiekhez hasonló kommentár adalékokat, ahol s amennyire tud, Földessy is;³ és részben, főleg Eckermanniadákban, igen értékeseket.⁴

Konkordanciákon viszont a költő egységes életlátásának külső nyomait érti és gyűjti. A költő, kinek világnézete középpontos egység, érzés- és gondolatvilága nyilvánulásai mindig egy egész ember tudatába gyökerezõk, mint „elsõ hívõje és tudója a maga istentõl-meg-

¹ „Ignotusnak, . . . aki talán már régen lát és meglát engem“ — szól a *Ki látott engem?* ajánlása.

² Ignotus ezen, 1908-ban írt s a *Kísérletekben* utánnymotott nyilatkozatát — tudtommal — máig nem vonta vissza.

³ Huszadik Század 85. kk., Ethika-könyv, 3. dolgozatban.

⁴ V. ö. Ethika-könyv 163., 169., 188. stb. II.

szállottságának“ önkénytelenül is, épen a maga legegységibb és így legkedvencebb szemléleteit, egész mítoszokká, hitvilággá kerekítgette¹ és ezzel olyan különvilágot és egyben „tolvaj nyelvet“ teremtett, egyelőre csak magának, amelyet más csupán akkor sajátíthat el, ha okul a kifejezések következetes pontosságán, és a konkordanciák szorgalmas egymás mellé gyűjtetésével egyszerre szerzi meg magának a komolyanvadás lelki alapját és az egyes „megfejthetlenségek“ számára, a különsgben nélkülözött világosságot: megtanul a költő nyelvén.² —

Nem végleges és nem pozitív igényü eredménye persze több is van Földessynek és értem itt főleg a már felvetésük tényével értékes és tucatszétáinkat messze elhagyó *tagadásait*, mégha egyelőre nem is tudott megfelelő pozitívumokat adni helyettük. Mert — szerintem — fontosabb érdeme, ha tiltakozott, hogy a szimbolista jelző adja ki Adyt, mint fogyatkozása, ha nem látta, mennyire csak az ősi, nyelvteremtő metaforakeresés lappang e vélt szimbolumok megett; döntőbb lépése, hogy tagadta a Babits-féle mértékmagyarázatok kielégítő voltát, mint lelankadása, hogy nem látta a maga „szótagmegzökkentési“ elméletének (a hasonlótlan szótagszámmal rimelő sorok magyarossága bizonygatásának) lényegtelenességét, a meddő vita eredendő hibáját; több erőt jelent — végre — hogy a vallás-költészet-filozófia összefüggésének, a költői és prózai nyelv különválóságának kérdéseiben túl van egy sereg vulgáris közhelyen, mint gyengeséget, hogy még innen a való viszonylat igazi látásán stb. Így azt hiszem, mindaddig nem is lehet igazi színében látnunk kritikai jelentőségét, amíg ép az ilyen fajta, nyilvánvaló tévedéseiben is jelentős érdemeit kissé közelebbről meg nem világítottuk.

3. És ha e célból véletlenül, egyelőre talán indiszkrétnek is látszó oldalpillantással megnéznők: kicsoda, mit csinál, miről gondolkodik, túl az Adyval való „házasságán“, ez a mi Földessynek, hát ime: a *Nyugat* egy újabb számában (1921. március 16.), *Töredékes gondolatok a költészet metafizikájához* címen, Ady nevét sem említve, a tudomány, vallás, művészet egy közös, nagy „mozgató-okát-rugóját“ keresi. Állítja, hogy nemünket minden munkakifejtésre a végtelenségösztön hajtja, amely lényegében — embernél — egyet jelent a teremtő képzelettel. Ez az igazságkeresésnek eszköze — így vallja —; egyaránt ez a tudós, filozófus, vallásalapító és a költő számára, csak épen hogy a költőnek jobban sikerül a találás, mint amazoknak és ezt az előnyt — a közeg (a hang, a szó) azonossága mellett — nyilván csak a ritmusnak köszönheti, amely mint az Élet legfőbb és leg-egyetemesebb törvénye, jelen lévén a költészetben, közelebb tudja ezt a természet legnagyobb titkaihoz vinni, mint a ritmust nélkülöző beszédnyelv viheti a maga „tudományait“ stb.

Mindenesetre vannak jelek, amelyek eleve gyanússá teszik,

¹ „Egy egész Ady-konkordancia kötetet“ nemcsak „lehetne“ összeállítani, ahogy Földessy mondja (és egyes lélekvonások erejéig teszi is), de olyan elodázhatatlan költőpedagógiai feladat, hogy amikor szükségességét két év előtt szintén felismertem, célzott kísérletemben azonnal és egészében vállaltam is.

² V. ö. Földessy, Ady Endre, 1919.

miként jutott Földessy e tételek hirdetéséhez és mint első, terheió momentum rögtön a címről eszünkbe fog villani, hogy ime: valami „rosz lelkiismeret“ szólhatott már a szerző emlékszámdolgozatának (1919) egyik kitételében is, amely reményét fejezte ki, hogy Ady költészetének köztudatunkba hatolása a magyar filozófia első, igazi nagy fellendülését fogja meghozni. *Úgy* azonban, ahogy általán és ama jóslat-vallomásban Földessy is gyanítja, hogy t. i. a költészet és filozófia, mint egymástól elhatárolt külön területek, kívülről befolyásolják egymást, azaz jelen esetben: a költészet a maga „filozófiai levegőjével“ a filozófiát, — ez a befolyásolás semmiesetre sem történhetett. Mert bár metafizikája gondosan eltörölte a tejnyomokat, melyeket Földessy (Ady említől menet) még oly bőven hagyott az Ady-dolgozatok elméleti pontjain, a költő ismerőinek így is gyerekjáték észrevenni, hogy például a végtelenségőszton és (jobban megnézve) sok egyéb elem is, egyenesen a költő inventáriumából került elő. Hogy pedig ez nem véletlen és hogy a pusztá kívülről-befolyásolás nem adhat kielégítő magyarázatot, azt az a sajátos és megdöbbentő találkozás fogja csak igazán valószínűvé tenni, hogy évek óta, Földessytől kényszerűen függetlenül, — engem is pontosan ugyane kérdések, sőt itt-ott ugyanezen irányban is foglalkoztattak, ami a befolyásgyakorlás valamiféle intenzivebb, kényszerítőbb módját látszik posztulálni. Aminthogy — részemről — mindig is tudtam, hogy a vallás-költészet-tudomány összefüggésének, a tudat és tudatalatti szerepének (ezt keresi Földessy a *képzelet* megett!), a ritmus mibenlétének, a költői és közlő beszéd különbségeinek kérdései stb. azóta érdekelnek, (tehát azért), hogy Adyt alaposabban megismertem. Most azonban, amikor kettőnk problémavetésének azonos-sága minden józanul gondolkozó főben megmozdította a kérdést, hogy nem vettük-e mindketten valahogy egyenest Adytól a *gondolatokat* is, már a magam igazolása végett is, végig kell tisztáznom a helyzetet. És ez csak nehezebb lesz azzal, ha messziről szembeötlő, hogy sehol egy „gondolatunk“ sincs még készen Adynál, tehát kényszerűen (minthogy véletlent feltennünk nem lehet), csak arról lehet szó, hogy tudatosságunk valamiféle tudatlan csirái vannak meg benne, amennyiben ilyesmi valahogyan lehetséges volna.

És lehetséges. Sőt csak úgy lehetséges. Minden szellemi nyilvánulás alapja egy kezdő metafora, a költészet; tehát a filozófia, tudomány stb. mind egy-egy, csak logikailag szétválasztható, átmeneti pont a költészetkezdet ösztönösségeiből (a tudattalantól) a tudatos szóalkalmazásokhoz (a tudományhoz) vezető úton: Költészet az a fok, ahol a teremtő ösztönösség, a metafora-kipattanás, nyílt-otthonosan; a filozófia az, ahol már a költészetből hült tudatosság kérgebe meredten; és a tudomány, ahol — anthropomorph bizalmunk szerint — végleg kiküszöbölten, de facto azonban csak ártalmatlanná téve, van jelen. Más szóval: — így — Ady költészete, Földessy, majd a magam elmélete: egyazon mozgópont egymást követő állomásai volnának és a költő filozófussága nem valami külön érték, mint Földessy, még kevésbé holmi értelmi tudatosságok jelenléte, mint Babits látszik hinni (aki ismételtén „sovány“-nak hirdeti Ady filozófiáját), — hanem az érték, és a jó

költőnek egy látszata a fejlődés ama kanyarulatában, mikor a tudatosság folytonos éhsége már felfedezte benne a költészet megokoltságát tevő tudatcsirákat, de az eljáró idő még nem tágitotta őket köztudattá. Petőfi pl. legfilozófusabb költő volt és lehetett — Meltzinek, ma nekünk „csak“ igazi, jó költő és ép ezért volt kényszerű, hogy az igazoló idők után már ne érezzük filozófusnak. Hiszen az tette épen költészetté alkotását, hogy mint jó metafora új tudattartalom csirája volt, tehát egyszer a tudat elemévé, a közévé kellett válnia.

Persze azért e fejlődésvonal nem a fejlődés vonala. Mindenesetre gyakori, hogy a tudatos elem a tudatalatti költői felindításából, csirákban jut a tudatba (a potiori költői teremtés), de, a tudatszűrés belső elvégzése után, logikus kifejtettségek is pattanhatnak felszínre (a potiori tudós teremtés, mert a költő bent is lakhat a tipikusan tudós emberben, illetve: az igaziban — többé-kevésbé — *kell* is laknia) és végre közepesetek is képzelhetők (v. ö. pl. a görög filozofia fejlődését). Am ha egyszer mégis az első, legegyszerűbb eset forog fenn és a maga tudatalattival dolgozása révén és a tudattalan kifejezhetőségi előnyeivel erre legalkalmasabb, mert logikailag legfelelőtlenebb, költészet *kimutathatóan* elébe vágott a logikusabb (filozófiai, tudományos) világtükrözéseknek (és *ennyit* csudálatos találkozásaink legalább is bizonyított), nincs mit hitetlenkednünk: a költői eset csakugyan egy — filozofiává majd tudománnyá, desztillálódní kiválóan alkalmas, igazi költészet-eset és a mi eljárásunkra, visszahatólag, annyi igazolást legalább is jelent, hogy aki a tudatfejlesztés ilyen alapjai körül kereskedett, nemcsak hogy a végcélhoz képest minden valószínűség szerint legjobb helyen kereskedett, de még egyénileg még se lopta azt, akinek ösztönös kivetődéseiből a tudatosságokat lepárologtatni próbálta, csak a tudatelőkészítettség továbbfejlesztésének időszerű kényszerében, ebben a nagy közmunkában, ott vette igénybe a segítséget, ahol igénybe kellett vennie, ha eredményeit nem a szubjektív-ötletes befolyásoltatásnak, de — amennyire van — a jövő „objektív“ igazságának valószínű irányra felé akarta orientálni.

4. Azt különben — ami eddig úgy sem lehet már titok — hal-kan, mellékesen, röviden ide kell jegyezni, hogy Földessy tudományelméleti eredményei — gyönyörű részletlátások ellenére is — nem az enyémekek és még kevésbé a ma lehető logizmus ormai. Már maga az, hogy minden szellemi fejlődés költészet-eredetét és egyvonaluságát nem fogja, alapjában tesztí lehetetlenné, hogy helyesen lássa a költészet, vallás, filozófia és tudomány egymáshoz viszonyított elhelyezkedését. Így ha Ady után, tudnia *kell*, hogy tudomány és művészet „lényegben“ elválaszthatatlan azonosságok, csak a művészet (a költészet) az *igazibb*, — nem tudván látni, hogy a gondolkodás és törvényei is csak az előbbi költészet szülőttei lehetnek, — az apa előtt lett fiút kénytelen segítségül hívni és mint a vegetációt a beérésben, olyannak látja a beszédből „szigorubb beszédbeli és gondolkodásbeli törvények (!) szerint“ elrendeződött költészetet, más szóval csak szolgaszerepet juttat a pedig tőle is elismert „legfőbb természeti törvénynek“, az „Élet lényegének“, — a ritmusnak.

— Pedig: ritmus nélkül nincs metafora, metafora nélkül nincs költészet és költészet nélkül nincs „beszéd.“ A ritmus — a maga öntudatlan nyelvén — rég a beszéd előtt beszélte már a testet és csak egyik fájának, a hangnak — sajátosságai folytán különös — lehüléséből teremtődött, idővel az a tudat-nyelv, amelyet most Földessy ezzel a ritmussal akar programmszerűen költészetévé rendeztetni. Ritmus a kész szavakból dolgozó szó-költőknél igenis lehet a rendezés eszköze, de az igazi, a megújra visszatérő, ősi, teremtő költészetesetben, ahol a vers „irt élet“, a ritmus is csak ezen élet belső hullámverésének (a felhevült léleknek) kényszerű, hangszervi kiélődésben jelenő külképe, ösztönös, elsődleges valami lehet, amely legfeljebb annyiban tudatos (stilizált), hogy egy-egy rezgésvonalát, egy-egy vers számára, megfogja magának és ezen vers erejéig állandósítja. Amí, hogy kívülről néha egészen hasonló már másoktól teremtett s elfogadott ritmusokhoz, néha azonos velük, viszont néha egészen új, az természetes, de ilyen versnél vajmi keveset számít. [Ezért henye és meddő a Földessy-Babits (Horváth) hírhedt ritmus vitája, amelybe, sajnos, nem mehetek bele részletesebben.] Adynál nem lehet az a kiindulás, hogy kész időmértékes, hangsúlyos, zeneistb. ritmusok illenek-e verseire, illetve, hogy magyaros vagy nyugatos-e stb. Mondandóival összhangzatba érezve, belülről és elfogulatlanul ma csak ritmusára kell rájöttünk és a törvényesítést gondtalan éresre hagyni: ha a költő költő és magyar volt (és ez talán ma már mégsem kétséges), lelkének ritmusa is jó és magyar lesz, akár volt már eddig, akár csak most lett. —

Földessy ekkép persze el kell mulassza értelmünknek is megmondani, hogy a művészet *hogyan lehet* igazabb a tudományánál. (Mert mi művelt emberek, minden józan gondolatunkkal, épen a tudomány toronyirányában szoktuk az igazságot keresni.) Ez azonban csak annyit jelent, hogy ő egy fokkal költőibb, felelőtlenebb maradt és a tudatosságot, ez apjára támadt zsarnok fiút, nem engedte úgy a nyakára ülni, mint pl. az, aki e fölény okául rámutathat azon előnyre, melyet az ösztönösség, mint kozmikusabb, általánosabb valami, a tudatossággal, mint tipikusan csak-emberi, speciálissá-hűltséggel szemben, érhetően jelent. Ezt a „gyengességét“ viszont (aki azt vallom, hogy minden emberi szó és tudás kezdete a költészeti átvitel, minden szellemi produktum eleve relatív és minden kifelé irányuló tudatossági elemnél van egy tökéletesebb, pontosabb,) annál is inkább igaztalannak tartanám a *filológus* Földessy terhére írni, mert akit ilyen világosan értünk tetten, mikor költője irrationalis tartalmait ugyancsak próbálgatta tudatosakká váltani, meggyanusíthatatlanul eleget tett a legnagyobb filológus-feladatnak: észrevelte amit a költő érzett. Hogy aztán ez észrevesztés tudatos kifejezésében képzelhető jobb, tudatossági szempontból talán tökéletesebb mód is, annak igényét egyenesen tapítatlan volna épen Ady ezen legérzékenyebb és mindenkinél tanáriatlanabb filológusával szemben érvényesíteni, aki még az elméleti igazságok útján is, külön, megint csak feltűnő mérőföldekkel hosszabb lélekzetű, mint hamar-kifulladás átlagaszttétaink.

A TORONYŐR

— Regény —

Irta: DÉRY TIBOR

(Befejező közlemény)

„Farkas... hol vagy?“ kiáltotta ijedten Dániel.

A kutya húsz-harminc lépésnyivel hátrább egy falhoz lapulva állt; behuzott farokkal. A földhöz szoritotta fejét s ijedt, sunyi, alulról jövő tekintettel nézett gazdája felé. „Farkas!“ hívta Dániel, de a kutya csak nem mozdult, felborzolt szőrrel remegve állt s hosszasan vinnyogott. Majd hirtelen felugrott s sebes iramodással befordult az egyik mellékutcába. Eles fájdalom hasított az öreg ember szívébe. Kinyitotta száját, de hang nem jött ki rajta.

„Farkas... Farkas!“ ordította végre rekedten teljes erejéből. Kis idő múlva a kutya ismét megjelent a sarkon s ránézett Dánielre. Nyelve hosszan lógott ki szájából. Dániel remegve integetett feléje.

De Farkas nem mozdult. Egy darabig várt, majd ismét megfordult s eltűnt a házak között. S az öreg egyedül maradt.

A következő percben elérte őt a tömeg. Vörös, freccsenő száju arcok bukkantak fel hirtelen szeme előtt, vad kiáltások hasítottak fülébe. Felrettent dermedtségéből s ijedten a falhoz hátrált. De már nem menekülhetett. Egy kosszu kar nyúlt feléje s berántotta a menetbe.

„Mindenkinek itt a helye!“ ordították s továbbharsant a dal.

„Mindenki velünk tart... éljen... éljen“ hallatszott a suhancok vad sivitása s egy kürt recsegett a füle mellett. A menet élén egy hőrihorgas, hosszú szőke szakállu ember haladt, rekedten ordítózza, kidülledt szemekkel. Őkle magasan lobogott az embere feje fölött.

„Az igazságért... az igazságért harcolunk!“ sugta valaki Dániel fülébe s a tompán zugó láрма közepette is metszően hasított fülébe a hang. Jobbról-balról diadalmasan dörgött az ének, a mars rettenetes taktusa tompán dübörgött a kövezeten s egyre feljebb... előre... egyre részegebb tűzbe olvadt a menet lelke, a fellobogó dobpergés riadtan csapott a tetőikig s a dühöd embertömeg fölé s fáradt homlokkal hajolt le az ég. Sötét felhők közeledtek a láthatár pereme felől.

Egy kéz fogta erős markolással Dániel vállát s az öreg test ide-oda himbálódzva, erőlködve követte a menetet vad taktusát. Nem tudta, mi történik vele, akaratlanul, szinte élettelenül masírozott előre, egyre előre, karján érezte a bilincset s mögötte fenyegetőzve emelkedtek a lábak.

Lassanként elkábult. Már csak a szakadatlanul zengő éneket hallotta, a talpak dobbanását; előre, egyre zugott a tömeg, s e még mindig nem tudta, mi történik vele, csak ment előre és érezte, hogy mennie kell. Akarata beleringatózott a tömeg vad ritmusába, lelkéből lassanként kihalt a magány s mintha mindig idetartozott volna, mintha mindig masírozna, énekelne, gyujtogatna és gyilkolna, beleveszett a vér forró, rettenetes özönébe.

„Meghalunk az igazságért!” dörögte a tömeg s Dániel önkénytelenül kinyitotta száját, hogy utánakiáltsa.

Összerezzen. — Mi történt velem? — ijedt fel egy pillanatra s kábuljan nézett a körülötte lebegő sápadt arcokra. A sor szélén haladt, csak egy embert kellett ellöknie. . .

„Nem lehet meglozni!” kiabált valaki fülébe.

Egy suhanc cigánykerekezett el mellettük; hangosan ordítózva. Fekete haja hosszan söpörte végig az út porát. Hirtelen félreugrott. Egy kinyúlt, vérző test feküdt keresztben az utcán, kifordult szemekkel, körülötte a kövezet sötétlen piroslott a rászarádrt vértől. A suhanc lehajolt s gomblyukából kiszakitva a virágot, a halott mellére fektette.

„Kellemes pihenést” ordította röhögve s tovább bukfencezett. Egy kövér, felpántlikázott, őszhaju ember szaladt mellette, vásári piros papírsipba fujva teljes erejéből, orcái kövér gömbökre dagadtak, szeme meredt tekintettel bámult előre. Hasa löködve hullámozott fel-alá a sebes futástól.

De egyre tovább harsant az ének. Hangos röhögés, kiáltozás, sípok és dobok éktelen lármája riadozott fülhasogatóan s a puskák és gépfegyverek éles kattogása egyre jobban hallatszott az utcák visszhangos falai között. A Dániel oldalán haladó feketeszakálás ember hirtelen elbotlott s káromkodva teljes hosszában elvágódott a kövezeten; egy döglött macska teteme gurult ki lábai közül. Egy asszony ugrott ki rémült sivitással, égneket vetett karokkal a sorból, de rögtön visszahúzták s röhögve néhányat a farára vertek. A felpántlikázott őszhaju ember örjögve fujt a sípjába, kidagadt arca már szinte feketéllett a fejébe gyülemlett vértől.

Előre, egyre előre rohant a menet, saját forró párájának felhőjébe burkolva s Dániel mindjobban beleszédülve, részeg szívvel ügetett a sorban.

— Az emberek!... én is ember vagyok! — ez cikázott egyetlen gondolatként üresen forgó agyában s valami mámor fogta el, valami forró, édes indulat, amelyet fiatalságában érzett s ami most érthetetlen, kábító boldogsággal töltötte el szívét. Felszakította ingét, a futás szele hűsen csapott izzadt, erős mellére. Mélyen fellélegzett s botját lóbálva a magasba emelte.

„Az igazságért!” — ordította s hangja idegenül, rekedten csengett a vad lármában.

Órákhosszat masiroztak még, megállás nélkül, hogy mihamarabb elérjék a város központját. Üressen, elhagyottan nyúltak el az utcák, mintha az ének hangjainak előttük szálló, vad csapatja seperne volna tisztára az utat s csak a házak rézsutt hanyatló árnyékai rebentek meg nyugtalanul, vadul dobbanó lépteik hallattára.

Egy sarkon egy elhagyott konflisra találtak. A suhancok ujongva kifogták a lovat, hárman felkapaszkodtak rá s diadalmas üvöltéssel ügettek a menet elére. A gebe fájdalmasan nyerítve roskadozott a súlyos teher alatt.

Estefelé, egy tágas térre érve hirtelen szembetalálkoztak egy másik menettel. A zászló meglobogott, rekedt ordítózás szállt az égnek.

Dániel riadtan bukdácsoló az összecsapó testek vad kavarodásában, felemelte botját s ügyefogyottan vagdalkozott jobbra-balra. Nem tudta, hogy ki ellen küzd, hogy kit érnek ütései, nem látta a körülötte tolongó emberek arcát, csak védekezett s hadonászott a bottal s szívében furcsa, lázas indulatok keltek.

De az összecsapás csak alig néhány percig tartott. A két csapat szétvált, az emberek vak kavarodásban özönlöttek szét a térbe torkolló keskeny utcákon s Dánielt is magával vitte a testek sebes áramlása.

Mikor félóra múlva újra felállott a menet, széles sorokba rendeződve, Dániel csupa idegen közt találta magát. Sötétedett már s hiába kutatott tekintetével, sehol se lelt előbbi társaira. A hosszú, szőke szakállu vezért se látta, se a sárga fuvó, kövér, őszhajú embert s a fekete szakállu, ki őt karjánál fogva húzta be a menetbe s ki egész idő alatt mellette masírozott, is eltűnt s most két alacsony, katonaruhába öltözött ember fogta közre, kik mogorva, földre szegett tekintettel lépdéltek mellette.

— Hátrább kerültem nyilván! — elsodortak — gondolta Dániel s nyugtalanokodva pillantott előre, a menet éle felé.

Szinte megállás nélkül masíroztak egész éjjel, keresztül-kasul a városon, egyre újabb s újabb utcákba fordulva, elhagyott, holdfényben nyugvó tereken át, szűk sikátorokban és gyárak meredező kéményei között. Szél sívított a sötét éjszakai tetők felett, itt-ott megcsikordult a forgó szélkakas s az ereszek mentén macskák fekete árnyai suhantak végig a tejfényű hold lágy sugarai alatt. Néha messziről énekszó csapott fülükbe s ilyenkor gyorsított menetben a hang irányába zudult a csapat. De a város kopár labirintusában csakhamar nyomot vesztek s az ének lassanként ismét elhalt az éjben. Nagymessziről puska lövések éles pattogása vágott bele a csöndbe.

Szeretettel az utcákon összetört székerek darabjai heverték, az utca felszakított kövezete dombokban sötétedett a falak mentén, döglött lovak pöffesztették fehérle hasukat az égnek. A rothadás véres mákvirágja kábító gőzzel töltötte be az éji tereket.

Dániel szédülve masírozott tovább a dőcögő csapattal. Lába kisebesedett, szeme előtt forgott a világ. Kenyeret szedett ki zsebéből és lassan rágcsálva megette. Gépies mozdulatokkal, szinte öntudatlanul mozgott már csak az előrehaladó embertömeg közepette s csak akkor eszmélt fel valamennyire, mikor a csapat hirtelen harsány énekbe kezdett. Ő is szeretett volna velük énekelni, de ekkor észrevette, hogy nem ismeri a dalt, hogy a csapat most mást énekel, mint idefelé való útjukban, mint amikor ő még az első sorokban haladt, a szőke szakállu vezér mögött. Valami mást énekeltek most s ez hirtelen nyugtalanossággal töltötte el lelkét. Szeretett volna kérdezősködni, hogy hova mennek s hogy meddig tart még az út, de nem mert mogorva társaihoz fordulni. Lehunyta szemét s hirtelen fájdalom viziója támadt. Salamon tornyát látta a napsütötte mező ragyogásában s a torony tövében halkán mekegett a kecske. Megrázkódott s indulatosan hessegette el kezével a képet.

„Nem... nem igaz, hogy olyan öreg vagyok“ mondta fenn-

hangon. Körülötte az emberek csodálkozva vetették rá fáradt tekintetüket. Dániel elpirult s lehajtotta fejét.

„Nem igaz!“ mormolta lassan „tudok én még használni... s ha kell, meghalok... meghalok az igazságért!“ Arca vérbe borult, szeme lázasan felcsillant. De egyben valami kesernyét is érzett a szájában, sajgott a szíve s furcsa, érthetetlen elégedetlenség fogta el észrevétlenül. S ámbár túlfáradt, túlságosan kimerült volt ahhoz, hogy tisztán elrendezhesse gondolatait, s hogy megállapíthassa, mi baja van tulajdonképen, mégis mindjobban elkedvetlenedett s fáradtan, lekésedés nélkül vonszolta tova vérző lábain tántorgó, öreg testét a sötét házak között.

Hajnal felé egy kaszárnyaféle épületbe vonult be a csapat s a tágas, szürke homályban nyugvó udvaron gyorsan szerteszéledve, pihenésre tértek az emberek. Dániel egy lépcsőre rogyott le, teljesen kimerülve, pillái ólomsúlyal borultak rá sajgó szeméire. De nagy fáradsága dacára is csak nehezen tudott elaludni s kínos, fájdalmas álmából is mindegyre felriadt, hunyorgó, zavaros tekintettel. Az egész udvart valami furcsa, saványkás bűz töltötte be s a berácsozott ablakokon át néha hosszú, fájdalmas kiáltások hallatszottak. Az udvar kövezetén döglődő tömeg hangos lélegzetvétele a kopár falakhoz surlódva, hörögve szállt az égnek, a fülledt sötétben egyetlen-egy lámpa pislogott csak a kapu előtt, halványan, mint a fájdalom üres tekintete s Dániel félig öntudatlanul bámulta a fényében lassan ideodamozgó őrtálló katonáék fekete szíluettjét. Azután mégis csak elaludt, egész idő alatt lázasan hánykolódva hideg fekhelyén.

Néhány óra múlva felébresztették őket. Álomittas fejjel, zavartan verődött össze a csapat, majd a folytonos zürzavaros kommandóktól ide-oda lökdösve, kuszáltan, tántorogva zudult ki a kapun, mint riadt méhraj — mögöttük az udvarról tompán döngött a dob.

Néhány utcával odább egy összekavarodott, ordító ember-tömegre bukkantak. Egy pillanat alatt a forgatag közepébe sodródtak, habzó száju, rángatózó arcú emberek vették őket körül, közápor zudult fejükre s itt-ott pisztolylövések éles pattanása hasított bele a vad üvöltése.

Hirtelen csönd támadt, az emberek hátrazudultak s a csapat előtt megtisztult a tér. Közvetlenül Dániel füle mellett felcsattant a gépfegyver éles kereplése, jégesőszerű kopogás visszhangzott a szenvédő, szürke házak falairól s az ablakok üvege csörrenve hullt a kövezetre. A tér tulsó oldalán tarkálló utcából ordító, fekete ember-tömeg rohant elő, egyenesen a gépfegyver felé, zászló lobogott fölöttük, leghátulról zürzavaros énekszó hallatszott s hangos, asszonyi sikítások. A gépfegyver ismét megindult, magasra vágódó kezekkel buktak el a rohanó, sötét alakok s tökéletes csend támadt — csak a léptek súlyos dobbanása hallatszott át a téren s a gép rettenetes pergése.

Dániel félig öntudatlanul, merev csodálkozással bámult maga elé. Mintha álmodna — valami lehetetlen, földöntúli álmot, oly homályosan s érthetetlenül suhantak át agyán a rémes látomások,

ajka kiszikkadt, fejében mintha zugó malomkerék járna s csak valami furcsa, dadogó gondolat vált ki szívének rettenetes, sötét zavarából félig öntudatlanul, szinte hangtalanul egyre mozgott rá az ajka: „az igazság... az igazság“ ismételte szüntelenül, görcsösen kapaszkodva a szóhoz, mintha ez menthetné meg egyedül, ez magyarázna meg mindent.

A támadó csapat mind közelebb jutott a gépfegyverhez. Dániel felkiáltott s botját megforgatva feje körül, előrerohant. Háta mögött furcsa, szakadozott kiáltások hallatszottak. Behunyta szemét, botja suhintása sziszegve szólt füle mellett. Arca kipirult, a vér lázasan lobogott ereiben, büszkén felszegett fején ide-odahullámozott tiszta fehér haja. Torkából rekedt kiáltás tört elő — mint valami idegen hangot, úgy hallgatta iszonyodva s csak rohant egyre előre.

Néhány pillanat múlva szembetalálkozott a támadó csapattal. Iszonyodva hátratántorodott. Egy hórihorgas, hosszú szőkeszakálu ember rohant feléje — rögtön felismerte — a vezér volt, annak a csapatnak a vezére, amellyel ő tegnap délután együtt haladt s amelytől — most egyszeribe megértette — az embertömegek nagy forgatagában elszakadt, az ellenség csoportjába keredve. Egy szempillantás alatt felismerte többi társait is. De már késő volt. Vadul, ordítóva rontottak feléje s háta mögött is hallatszott már a segítségre sietők lépteinek sulyos dobbanása. Tompa zuhanással vágódtak el a testek. Fejük fölött a magasban holló recsegett s a hirtelen felszökő hajnali nap rőt vérözönbe borította a titokzatosan érthetetlen küzdelmet. A falaszter hörgött, szürke kezek kalimpáltak a magasban s halottak félregurultak az útból, a járda csatornája felé, szabad teret engedve a halál botladozó, kongó lépteinek.

— Az igazság! — hisz úgyse tudni, hogy mi az? ... ezé!... tán azé!... de harcolni kell érte... Tán a szakálasé, tán a katonáké... éljen az igazság!

Az égő nap zengett feje felett. Tompa fájdalmat érzett mellében. Felemelte két kezét s torkon ragadta a szőke szakálas embert, kinek arca úgy hajolt föléje, oly furcsa fájdalommal, mintha apja lenne. Ugy rémlett neki, hogy látta már ezt az embert. Megfeszítette minden erejét s a földhöz vonszolta. Rögtön utána ő is elbukott. Szemei becsukódtak.

Mire feleszmélt, teljes, forró csend fogta körül, csak a nap égető sugarai sercentek a kövezeten s valahol magasan a feje fölött zörrenve csapódott be egy ablak. Oly puhának, könnyűnek érezte testét, mintha minden csontja szétolvadt volna s a vér kifolyt volna szívéből, végtagjai, testétől különváltan, zsíbadtan terültek szét a kövezeten s mikor fel akarta emelni kezét, hogy vele szemeit megvédje a nap nyílegyenesen tüző sugaraitól, észrevette, hogy mozdítani sem bírja s hogy teljesen tehetetlen. Nagy erőlködéssel felemelte kissé fejét s megállapította, hogy körülötte piros tócsák fénylenek a napban, kezei is pirosan fénylenek s hogy körös-körül sötét, fekete testek fekszenek mozdulatlanul. Szeliden elmosolyodott s hátraejtette fejét. Az ennek nyomán támadó loccsanó zaj elkedvetlenülítette. Bántotta az a tudat,

hogy a feje is, a fehér haja vérben fekszenek, de hiába izgett-mozgott, nem bírt elkerülni helyéről. S a nap is annyira bántotta szemét!

De nemsokára ebbe is belenyugodott. Behunyta szemét, homloka kisimult. Beszélni nem bírt már, ajka is alig mozdult s csak egyszer szólalt még meg, valami hörgő, furcsa hanggal, mikor közvetlenül feje mellett megpillantotta Farkast. Píllái gyorsan nehezülve becsukódtak, röten tetszett át rajtuk a világ izzó fénye.

Lassan, rendszeresen végiggondolta élete utolsó éveinek történetét. Ajaka nagyon száraz volt, szeretete volna megcsókolni a háza melletti hús orgonabokrot. Eszébe jutott, hogy egy bimbót a zsebébe rejtett, de nem tudta, nem bírta kivenni s ezt nagyon sajnálta. Farkast is szeretete volna megsimogatni. Egyéb vágya nem volt. Csak a nap ne sütött volna oly vakítóan szemébe!

Egész nyugodt volt s valami furcsa meglepődésfélét is érzett. Hirtelen eszébe jutott Salamon tornya s összeborzadt a gondolatra: mi lett volna, ha tegnap éjjel lezuhan a tetőről. Be jó, hogy mégis elkerülte akkor a halált, be jó! Ki tudja, meddig rothadt volna a holtteste ott a szép, illatos mezőn! S az a magányos, céltalan, rettentő halál! Most emberek között hal meg!

Órák hosszat feküdt még teljesen mozdulatlanul, nyugodtan. Este felé meghalt. Farkas felállt s fejét az égnek emelve, üvöltő sírásba kezdett. Sovány, barna teste úgy remegett, mintha görcsökben vonaglana. Nagy barna szemében könny csillogott. — Mikor estefelé eltakarították a holttesteket, belemart az emberek lábába. Agyonütötték.

(Vége.)

JEGYZETEK

JÓKAINAK SZOBROT EMELTEK

Négy év múlva száz éve már, hogy a gondviselés különös kegyelméből Jókai Mór Magyarországon Rév-Komáromban megszületett. A gondviselés különös kegyelméből, mert amint ő mindig büszke volt magyarságára, úgy nekünk magyaroknak örök büszkeségünk marad Jókai Mór. Ha egy nagy nép fiának születik, annak a népnek tömegereje első sorban járult volna hozzá az ő dicsőségéhez, ám kisebb nemzetek nagyjai saját gondviselészerű erejükkel törhetnek csak fel a dicsőség azon színvonalára, ahol a világkultúra nagy szellemei sorakoznak. A mi Jókaink szinte csak játszva ért el oda. Mégis születésétől fogva csaknem száz év kellett arra, hogy Jókainak szobrot emeljenek. Most már megvan a szobor.

Vajjon benne van abban a szoborban valami abból az isteni szikrából, ami a Jókai lelkeben a magyar föld határát messze meghaladó lánggal lobogott? Vajon mindazok a százezrek, kiknek lelkét megtermékenyítette és mindazok a milliók, kiknek egy-egy kellemes órát szerezett, mindenféle népe a művelt világnak, meg fogják-e látni, meg fogják érezni abban a szoborban a világkultúrának egyik legtermékenyebb alkotó művészt? Mert bármily büszkék legyünk Jókaira mi ma-

gyarok, legfőbb büszkeségünk mégis csak az lehet, hogy messze kiemelkedett a mi kis nemzetünk soraiból és betudta vinni annyit meg annyira fenségesen megrajzolt magyar alakjában magát a magyar fajt a világirodalomba. Forradalmilag lázas fiatal éveiben az ifjuság egyik legelső vezére. Az elnyomatás idejében a nemzet vigasztalója. A jobb jövő reményének úttörője. A kiengesztelődésnek elsördendő munkása. Az emberszeretet lánglelkű apostola, de a hajthatatlan és törhetetlen magyar akaratnak habár, sohasem agresszív, de mindig áldozatra kész hűséges bajnoka. A magyar nagyoknak önzetlen munkatársa. Megkoronázott királyának odaadással buzgó híve és nem szolgája, de igazi „membrum sacrae coronae“ hazaszeretletben, a nemzete szolgálatában, az igazság védelmében, lelki kincseinek pazar osztogatásában, emberszeretletben és az anyaföldhöz való hű ragaszkodásban egyenlő az idealizált királlyal egyszerűségben, természetességben, gyöngédségben, nyíltságban, őszinteségben egyenlő a nép bármely egyszerű fiával. Szívében teljes-teli a nemzet ősi hagyományai lelkesült szeretetével, de emelkedett lelkében a fejlődő világnézet éles meglátásával. Abrándos és öreg korában is tüzzel telt ragyogó kék szemében a multra merengés mellett a jövőbe belátás varázserejével.

A magasságok és mélységek közt hullámló hosszasan élte dacára kedélyének örök derűjével, bizonyára ha valaki, úgy ő volt a magyar ifjunak, a magyar férfinak és a magyar patriarchának közöttünk élt igazi ideálja. Ezt az ideált osztotta szét regényeinek annyi ezer alakjába. Ebben az ezer alakú ideálban, mint minden vízcseppben a tenger, ott csillog a mi Jókaink lánglelke. S mi mindnyájan fiatalon úgy, mint az élet delén, az élet delén úgy mint alkonyán az ő regényalakjai egyikében vagy másikában öntetszelgően hisszük feltalálni önmagunkat. És ez természetes is, éreznünk kell mindnyájunknak, hogy mi magyarok vagyunk azok a vízcseppek, melyeknek felismeréséből az ő lánglelke tengert alkotott annak összes mélységét és végtelenségét feltárva a világ előtt.

S mégis mennyi időtelt el, amíg Jókainak szobrot emeltek. Hálátlanság volt-e ez? És háladatosság hogy végre meg van a „monumentum aere perennius“? Hiszen mindnyájunk lelkében már életében képe ott volt lelkesültségtől és szeretettől övezve és épen az a nemzedék, mely most öszült fövel az élet alkonyán ha személyesen, ha csak képzeletben körülállja Jókai szobrát, épen az ő munkáiból tanult meg szeretni, lelkesülni, tünni és szenvedni egyaránt.

Ezt a tanulságot kell hogy hirdesse a Jókai-szobor is, amint hirdetni fogja időtlen időkig minden mivel népnek az az isteni szikra, ami a Jókai lelkéből a magyar föld határát messze meghaladó lánggal lobogott.

DÓZSA ENDRE

KACZÉR ILLÉS: MEGJÖTT A MESSIÁS

(Dráma három felvonásban. Bemutatta a kolozsvári Magyar Színház. Könyv alakban kiadta a Lapkiadó részv.-társ.)

A vértelen Messiás-drámák után, amelyek eddig meg sem tudták közelíteni az ember fiának mélyesen tragikus alakját, bátor cselekedet és igazi dráma a Kaczér Illés darabja. Igazi dráma, mert fenséges emberi sorsnak a környezetével való összeütközését mutatja be és bátor cselekedet, mert Renan-i merészséggel bontja ki a megváltó alakját a legendák mítikus kódéból s emberi gyengeségeit csakúgy megmutatja, mint isteni nagyságát.

Es itt le kell számolnunk azokkal a téves, vagy rosszhiszemű állításokkal, melyek minden áron politikai tendenciákat akarnak belemagyarázni a Kaczér darabjába. Nem igaz, hogy „keresztényellenes“ a dráma. Nem, mert a Messiásának alakja tiszteletet és áhitatot parancsoló s nem sértheti meg azoknak a vallásos érzését sem, akiknek szeme nem lát túl a testamentum betűin s mögöttük nem meri észrevenni az alkotó emberi agyak lázas művét. Nem igaz, hogy „bolsevista“ dráma a Kaczéré. Nem, mert a lelkek vértelen forradalmát hirdeti, az eszmények átalakulását szugesszív erejű egyéniségek elbukó és újra feltámadó hatásai alatt. S ez sem igaz, hogy „cionista“ drámát írt. Az „Isten igazi országa“ ahová a Messiás el akarja vezetni a népet, nemcsak a cionisták szívében él, hanem minden emberében, aki hisz a dolgoknak eljövendő jobb rendjében, a lelkek felszabadulásában, az igazság késlekedő, de biztosan elérkező győzelmében.

a rendezés stílusos, a szereplők legnagyobb része megértette és megoldotta feladatát. A „Megjött a Mesiás” bizonyára külföldi színpadokon is jól meg fogja állani helyét.

Könyvalakban a Lapkiadó rt. adta ki, igen csinos kiállításban.

KÁDÁR IMRE

A MAGYAR KÖNYV

(Révai Mór; Írók, könyvek és kiadók
I—II. Révai-kiadás, 1920.)

Hatalmas könyv fekszik előttem, csaknem 1000 oldal, famentes papíron, pazar, békebeli kiállítás. Hasonló nagyszabású mű régóta nem jelent meg a magyar könyvpiacon. Természetesen nem a minőség viszonylatában, mert a könyv nem belletrisztikai alkotás, nem hézagpótló kritikai tanulmány. Egy könyvtáros memoárjai, a Révai könyvkiadó vállalat története a szépesi kis könyves bolttól egészen a Révai lexikonig. A közönséget nem érdekli a mű, aminthogy a magyar publikumot, az a technikai összefüggés, mely egy könyv megjelenésének műhelytitka, sohasem érdekelte. A magyar olvasó jelentékeny többsége arra nem kíváncsi, hogy ki a mű szerzője? A nyugati olvasó még azt is tudja, hogy ki nyomja a könyvet. Nem is kell megnézze a könyvkiadó devisáját, csak rá néz köntösére, bepillant valahol a mű közepe táján, már tudja: ez Insel, ez Fischer, ez Lange, ez Diederich stb. stb. A nyugati könyvkiadók beviszik a mű tipografizálásába egyéniségüket, a könyv összeállításának olyan kémiai rendszerét dolgozzák ki üzemeikbe, hogy csak rá kell nézni a betűkre, már is tudomást szerzünk a könyv kiadó műhelyé-

ről, ismeretlen írója után is annak tartalmi világnézetéről. A könyvkiadó és könyv olvasó ezt az együttes nagy kulturáját magyar földön hiába keressük. Itt egy félszázadon keresztül csak a tapogatódzás folyt és talán ha a világháború nem jött volna közbe, ki is alakult volna a tipikus, modern magyar írás — méltó keret a nyugatba ojtott magyar író irásaihoz.

Az új magyar könyvnyomtatás (mert a régi előtt le kell vennünk tisztelettel vegyes áhitattal a kalapot) heroikus korszakába nyújt bepillantást Révai nagy könyve. Érdeme gyanánt kell elismerni, hogy figyelmét nem hagyja ki a könyvkiadásnak az a része sem, amikor nem Révaiékról van szó. E könyvön keresztül bepillantást nyerünk kulisszatitkokba is és így a mű elvéte hallatlanul tanulságos, sőt izgató olvasmány is, mely az általános szokás ellenére nemcsak a szakembert, de az átlag olvasót is érdekelheti.

*

A Révai-cég érdeme a magyar könyvnyomtatás terén elvitathatatlan. Ez adta ki a teljes Jókait, Mikszáthot, a két Eötvöst, Ambrust és a legkitünőbb magyar vállalkozást, a klasszikus Regénytárt. Révai márkát visel a nagy lexikon, a Corpus iuris hungarici, Élet könyvei, stb. stb. Jelenleg Révaiék egy teljes Dosztojevskit akarnak kiadni. Nagy dolog. De nem arról van szó. Amikor még burjánzott a Vas József-féle kiadványoktól a magyar ponyva, amikor világjelentőségű művekből kivonatokat adtak ki egész gyanánt és a legbosszantóbb fordítási hibákkal amputálták az író szellemét,

amikor a kiadói erkölcsatlenség valóságos orgiát rendezett a magyar könyvpiacra, akkor Révaiékban meg volt a lelkiismeretesség, hogy ilyen elveket hangoztassanak. A kiadónak etikája kell, hogy legyen. Amit kiad az ember, azzal nem csak a sajtótörvény, de a szerzők felelősségét is vállalnia kell; amely irónak több kiadója van — annak egy kiadója sincs. Révai Mór idézi Anatole France mondását: Un grand éditeur est une sorte de ministre des belles lettres. Sajnos, Révaiékban csak törekvés van az irodalmi miniszterség felé. Nem rajtuk mulott. Amint hogy nem mulott a többi régi és új komoly kiadón, Ráth Móron, Pallason, Athenaeumon. Révai megkapó szavakkal írja le, hogy a mindenkori magyar kormány mennyire nem viselte szíven a dolgokat és hogy minden irodalmi lelkesedést társadalmilag kellett megkeresni, nem pedig államilag, akár iskolakönyveknél, akár egy nagy író jubiláris díszkiadásáról forogjon is a kérdés. Ugyancsak megkapóak azok a sorok, amikor arról beszél, hogy mennyire nincs társadalmilag sem megszervezve a közönség. Néhány évvel ezelőtt még a legnagyobb példányszám, melyet a piacra lehetett hozni, 10 ezer példány volt. (Az embernek fáj a szíve, Németországban jelentéktelen írásműveknek 80—180 ezer volt a Friageja.) A Nagy képes világtörténetet 15 ezerre kontemplálták, forgalomba kerülhetett belőlük 6—7000 példány. És a míg Németországban a Meyer-lexikon 1 millióban jelent meg, a magyar enciklopediából 1910—1920 között 40 ezer példány kapott gazdát. Angliában az En-

cyklopedia Britannica 6 hét alatt $\frac{1}{2}$ millió példányszámot jelentett, mégis a Révai lexikontól nem várunk kevesebbet, hogy legalább olyan jó legyen, mint a nyugati lexikonok. Valljuk be, bizonyos vonatkozásban nem is olyan jó. A nyolcszorosan revidiált lexikon szerkesztőse pompásan állította össze anyagát és azokat a tapasztalatokat, melyeket a Pallas lexikon nyújtott számára, nem hagyta kiaknázatlanul.

Es így esett a terjesztés a többi kiadványokkal is. A Klasszikus regénytar (mely az első könnyű könyv volt, 30 íves és 40 gr. súlyos, amely úgy vált technikailag lehetségessé, hogy a szokásos garmond helyett borgiszt adott és azt durschuszolta és 1 íven ekképen a rendes 20—22 ezer betű helyett 34 ezer betűt tudott elhelyezni) már az első évben 100 ezer korona deficitet jelentett. A Klasszikus regénytar iránti érdeklődés ma már fellendült, de nem a kiadó veszi annak hasznát, hanem az antikváriusok.

*

Az olcsó könyv. A magyar könyvpiac sokáig nem ismerte az úgynevezett olcsó könyvet. Nem is csoda. Olcsó könyvet csak ott lehet kiadni, ahol sok százezer olvasóról van szó. Ne higyük azt, hogy Németországban vagy Franciaországban olcsóbb a könyv. Ami olcsóbb, az az író népszerű kiadása, maga a princeps kiadás mindenütt egyformán drága. Sőt azt lehet mondani, hogy sok tekintetben olcsóbb a magyar princeps kiadás. Ami pedig a nagy tömegekre berendezett konzum kiadást illeti, Révai, mint tapasztalt könyvvarus, nem hiva az olcsó könyvnek, noha

ő maga is kiadott egy nagyon értékes és aránylagosan olcsó gyűjteményt, a *Világ* könyvtárt. Az olcsó könyv rapid fejlődése a Nelson-féle kiadásokkal vett iramot. Nelsonedinburgikiadó feltalált ugyanis egy új rotációs eljárást, melynek alapján egyszerre 192 oldalt lehet kinyomni és hajtogatni egy fordulattal. Tehát két fordulattal egy testes, 24 tizenhat oldalas iv, összesen 384 oldal nyomul ki, melyet bekötve Nelson egy schillingért tudott forgalomba hozni. Érdekes, hogy Nelson megkínálta a géppel a Hachette céget is Párisban, de annak nem kellett. Így indult meg azután a francia Nelson-kiadás, mely leverte olcsóságban az eredeti francia kiadót. Magyar könyveket is nyom a Nelson. Az Atheneum ismert kötetei például a beküldött szedés után Edinburgban nyomattak ki. Nelson nevéhez fűződik a 800—1000 oldalas ujjnyi vastagságu indiai papíron nyomott, flexitil kötésben kihegyezett könyv is, melynek penditját rövidesen Németországban is láttuk.

A magyar olcsókönyvelő ideáját Aignen adta meg a Magyar könyvesházzal, példáját követte a győri Grósz Egyetemes regénytára, majd a Magyar könyvtár, Modern könyvtár, Olcsó könyvtár, Egyetemes regénytár, Legjobb könyvek, Tudományos esetkönyvtár stb. Német mintára bevezették az újságformában megjelenő kész regényt, de ennek kiárusítása sokkal drágább, mintsem hogy a kellő publicitást meg lehetne vele szerezni.

*

A szép könyv. Ezt nem ismerték Magyarországon és Révai is sajnálattal konstatálja, hogy a ma-

gyar műzlés itt sok tekintetben visszafejlődött. Helyesebben: kism bontakozott. Elárasztották az országot „pazar kiállítású“ „böven illusztrált“ „dizsművekkel“, de bizony sivár könyvek voltak ezek nyugati értelemben. És amikor a háború jött, a bolsevizmus s a mai papírválság, a szép könyv terve megbukott, örülni kell, ha simitlan újságpapírosra van lehetőség.

Révai nagykönyve sokat foglalkozik e kérdésekkel. Nem volna érdektelen idézni, amikor az írók és kiadók közti viszonyról, a honoráriumról, a kéziratok kiválasztásának technikájáról stb. beszél. Révai együtt élt a mű szerzőivel, nem külön, *valóságos munkatársa* volt az írónak. Jókai, Mikszáth barátjainak tekintették és Révai, Jókai, Mikszáth, Eötvös jellemzései irodalomtörténeti és lélektani becsüek. Én szeretettel olvastam e művet, bár itt-ott, hol politikáról van szó, nem értek véle egyett. Megérdemli a mű, hogy elolvassák, tanulságos szakemberre, íróra, közönségre egyaránt. LIGETI ERNŐ

JEGYZETEK EGY KÉPKIÁLLÍTÁSHOZ

A tárlat, mely az erdélyi képzőművészetek mai állását igyekezett bemutatni (és a Kós Károly fogalmazta értelemben be is mutatta), rövid hetekkel ezelőtt zárult. Szopos, Sándor, ki arról a kiállításról nekünk leginkább hiányzott, most hozza elének évek szorgalmas munkájának terméseredményeit.

Mint tipikusan erdélyi festő nélkülöltük őt a mult alkalommal. Nem a merész úttörőt, akinek vázsnain lázadnak a színek, a formák, hogy új harmóniákká és új formákká rendeződjenek, mert

az ilyen értelemben vett forradalmiság nem a Szopos egyéniségéből folyó. Ahogyan így együtt látjuk a munkáit, melyek fejlődési éveinek különböző állomásait mutatják, meglátjuk a célját is és hisszük, hogy helyesen látjuk. Szopos összeakarja foglalni az eddigi eredményeket olyképen, hogy a szélsőségeket mélységgé, a külsőségeket bensőséggé tömöríti és előttünk áll, mint elmélyedő, tudatos, szemlélődő művész. Ha politikus volna, úgy jellemezhetnők, hogy nem forradalmak, de fokozatos reformok útján kívánja érvényrejuttatni a művészet szabadságjogait. Ezért nincs még ott, ahova Ziffer Sándor eljutott már, de ezért fajsúlyosabb a különben rokonthetségszerű Pap Aurélnál, aki-ben az agitátor már-már túlhangsúlyozza a művészt. De épen ezért hatásaiban nem olyan grandiózus, mint Pap.

Szopos java képeiből az a szuggesztivitás árad, melyet Ruskin olyan nagyra becsült a korabeli fiataloknál. Szereti a természetet, a tájat, az asszonyi testet, a műhelyben szegecselő vargát és a flegmatikus nyugalommal pipázó szentesi parasztot. Ez az átfogó szeretet sugárzik vissza képeiből, ez teszi bensőségesekké vásznait és ezzel szerez egy-egy meleg, tiszta gyönyörűségeket életrehívó perccel képeinek szemlélése. Ezzel a szeretettel több ő a tucatfestőknél, akik vagy hizelegni akarnak a közönségnek, édeskés szépségek lemásolásával „természet után”, vagy kápráztatni és meghökkenteni akarják a jámbor nyárspolgárt. Szopos képeinek mindenkihez van egy jó szava: műértőhöz, laikushoz egyformán. Az Emberhez szól emberivé mélyült művészete.

Járt úton halad: ezt fogják a szemére vetni. Mi a járt út? Technika? Alapos rajztudás? Perspektíva-érzék? Figyeljük csak meg alaposabban. Ennek a művésznek alig van két ugyanazon technikával készített képe. Hallgassuk Ruskint, akinek megállapításai ma sem egészen idejét múltak: „Nemesebb alkotásokra csak oly művész lehet képes, aki az egyszerűbb művészi alkotásnak is teljesen ura!... Ott kell lennie minden épület alatt az alapozásnak!” Ime ezért halad járt úton Szopos, mert minden alkotásán a szolid alépitmény kétségbevonhatatlanul megérzik. Nem kell kétségbeesnünk, ez az épület az emeletet is meg fogja bírni.

A művészetek és különösen a festőművészet időnkénti megújulásai, mind szükségképen visszanyúlások olyan korok felfogásához és modorához, melyekkel a jelenvaló időknek egy vagy más vonatkozásban lélekbéli kapcsolata is van. A Lionardóval vagy pontosabban: az isteni Buonarottival kezdődő középkori renaissance szakít a keresztény művészettel, melynek keretei és formái már elmeredtek és visszanyúl megifjító elixirért a pogány hellén világba. Az angol praerafaeliták felfedezték a renaissance elvetette keresztény művészetnek a tökéletlenségben is üde baját, megújulásáért Botticellihez fordultak tehát. A mai (vagy máris túlhaladott?) expresszionisták az egészen vad szigetlakók primitív, perspektívát nélkülöző látását kérték kölcsön, hogy új értelmet adhassanak a művészetnek, mely alapjában mégis csak egy és változhatatlan: szín és forma.

Ilyen visszanyúló igyekezetei Szopos Sándornak is vannak és

nálunk kétszeresen figyelemre méltók. Ahogyan ő mondja: „a székely színt“ keresi, melyet gyermekkorában régi bokályokon, cseréptörmelékeken látott. A képein jellegzetes a kék éskékszürkétónusok keresése. Ezek Szopos eredményei már. Akik pedig jönnek majd azzal a váddal, hogy Szopos nem „színes“ és akik arra ösztönözték őt máris, hogy olyan értelemben legyen színes, amint azt nálánál jóval gyengébb „színes“-ek kifogásolják, azoknak az ő helyén csak annyit válaszolnánk: a Szopos színei épen elegendők Szoposnak. Mert az ő művészetének épen az lenne a veszedelme, ha fel akarná venni versenyt a *tehetetlen* keresők keresett színorgiáival.

Szoposnak ezeken az alapokon nem a „Lidércfény“ felé kellene keresnie és nem is a „Táncosnők“ felé. Egy kis új német és francia művészettel kellene találkoznia, azok problémáiba elmélyednie, hogy a maga eredményeit amazokéval összeegyeztetve jusson újabb jelentékeny lépéssel előre.

A mai eredményei is mutatnak ott-ott hézagokat. Legtöbbször olyan esetekben, amikor nem mélyedt el szeretettel a tárgyában, amikor mintha csak azt akarta volna megmutatni, hogy lám: én

ilyet is tudok. Ilyenek a karrikatúrái, ilyen egy negédes, Margitays zsánere, a „Fekete zongora“ és vannak — igen ritkán — rajzhibái is, de ezek inkább elnagyolások, művész-fegyelme pillanatnyi meglazulásai.

Egészében azonban Szopost látjuk a mai erdélyi piktúra egyik legtipikusabb reprezentánsának, mert magán hordja az erdélyi bélyeget. Hiába, még mindig igazat kell adnunk a ruszkini elméletnek, hogy: „soha senki nem fog jól lefesteni semmit, amit elejétől és régóta nem látott, amit elejétől és régóta nem érzett, amit elejétől és régóta nem szeretett. Valahány művész azzal próbálkozott, hogy más nemzet, más kor sajátjaiba élje bele magát, legott harmadrangúvá sülyedt. Ami igazán nagyot és maradandót művész létrehozott eddig, az mind magán viseli szülőhazája bélyegét.“ Az én értékem a nagy közösség iránt épen abban rejlik, hogy a magam különségével török az egyetemesség javát szolgáló megoldásokra. Ezt a különséget az egyéniség alapkaracterén túl pedig — tudjuk Taine óta — a *race*, a *milieu* és a *moment* determinálják, az erdélyi embernél — erdélyivé.

SENTIMREI JENŐ

NYUGATI SZEMLE

ÚJABB GOETHE-IRODALOM. Sokan fáznak a nagyságokról írt könyvektől s igazuk van: hitelüket elrontotta a sok filológiai bolházás, kákan csomó keresés s last not least a töménytelen ismétlés. Olvassuk inkább magukat az irodalmi nagyságokat, tanácsolják. S nem rossz tanácsadók. De azért mégis van értelme

— s különösen van ma — a régi nagyokról írt jó könyveknek. Ma azért inkább, mint máskor, mert ma inkább keressük a művészi termékben a teremtő embert, az élő, eleven gondolatot a maga individuális adottságaiban, mintsem régebben keresték, amikor a műben objektívtalt világmeglátás a teremtő gerinc-től függetlenül ér-

dekelte az embereket. Ma nagyobb öntudattal keressük önmagunkat s ezért szívesen visszatérünk a műről az alkotóra. Hogy beelássunk munkáján keresztül a teremtő lélek s ezen át az egész lét titkos rejtekeibe.

S vannak nagyságok, az emberiség igazi nagy úttörői, akik kiapadhatatlan forrásai az emberi lélek megismerésének, akik oly mélységig hatoltak el az örök problémának, mely csak évszázadok, sőt néha csak évezredek múlva lesz közös, mindenkinek hozzáférhető meglátása az emberiségnek. Ezt a folyamatot meggyógyítani, a kevésbé rátermett lelkeket előre segíteni a megértésben vannak hivaiva a nagyságokról írt jó könyvek. El kell, hogy vezessenek a mütől a teremtő lélekig s ezen keresztül újra vissza a műben objektivált világ-meglátásig. Mert csak a konkrét-szubjektív, élő lélek folyékony életáramába visszahelyezve lehet a meglátás igazi élet értékke a műélvező számára. Enélkül holt fogalmi torna, ész-játék marad csupán, időtöltés s nem komoly életet alakító tett.

Ilyen kiapadhatatlan forrása, mestere még ma is s marad még valószínűleg soká az emberiségnek Goethe. Ezért van az, hogy még ma is egyre-másra jelennek meg róla a kis és nagy, a jó és rossz könyvek. Mert vannak jó és rossz forráskutatói a léleknek, olyanok, akik a Goethei mély tengerszemekben is csak saját maguk sekély lelkének narciszképét látják, vagy olyanok, akik egy régen megformált gondolatépitményen csiszolgatnak csak tovább s csak kevesen olyanok, akik újabb mélységekhez tudnak vezetni ebben a

kimeríthetetlen lét-megérzés tengerben, ami Goethe.

Goethéről is igaz az, ami a legtöbb nagy dologról igaz: mindenki ismeri s mégis nagyon kevesen ismerik. Mindenki „tudja“, hogy nagy költő, mint ahogyan mindenki tudja, hogy a Mont Everest nagy hegy. De csak kevesen éltek át s tették lelkük élő melegségében magukévá még ma is azt az élmény-tartalmat, amit Goethe képvisel. A legtöbb ember számára Goethe még ma is csak fogalom s a bámulat iránta a tekintély-megszentelte bálvány alatti hódolat. Nemcsak Goetheval vagyunk így. Ez az emberi s minden nagyság közös sorsa: bálványá merevíti az értelmetlen, lélek nélküli kultusz.

A jó könyv Goethéről tehát az lesz, mely képes felolvasztani az olvasó lelkében a Goethe-bálvány ránehézkedő ércötömégét s az élő, teremtő Goethe szellemét téve az elolvadt bálvány helyébe, rátudja vezetni Goethe olvasóját Goethe messzi mélységeket kutató útjára.

Erre a bálványromboló hasznos munkára vállalkozik *Emil Ludwig* most megjelent háromkötetes munkája¹. Azt a merev fogalmi építményt, melyet Goethéről építettünk magunknak, lassu fejszecsapásokkal szétrombolja s az egész az ezer ellentét között mozgó élet meleg áradatába olvasztja vissza. A száz év alatt fogalomma kristályosodott Goethét visszahelyezi az élet „labirintisch irren Lauf“-jába. Impresszionista technikával, foltot folt mellé rakva, merész lendületű temperamentummal dolgozik. A szerző maga így

¹ E. Ludwig: Goethe, Geschichte eines Menschen. Cottánál.

fogalmazza meg módszerét: Plutarchos módján, de a modern pszichológia eszközeivel akar e könyv a mai ember számára új módszert kísérteni meg az ember alakítására. A feladat: egy emberélet belső tartalmát kelteni életre a maga konkrét valóságában. Eszköz: minden filológia által elismert forrás... A belső út: a történelmi személyiség intuitív viziójából kiindulva vizsgálni meg e megérzés helyességét a tények tanulsága mellett. Az ideál: a naptár száraz pontosságával felérő történelmi igazság mellett egy költői műhöz hasonlítható lélektani igazság.

Ellentétben Gundolf híres munkájával, mely azt igyekszik kikristályosítani, amit Simmel találoan Goethe élete fogalmának nevez, Emil Ludwig Goethe életét a maga konkrét lelkivalóságában igyekszik megérteni. Míg Gundolf ideológiát ad, Emil Ludwig az embert keresi Goethében.

Innen a módszer sajátossága is: a népen összerakottat impresszionisztikusan szétszóró egysíku elrendezés, mely a logikai fonalat szétszaggatva, a maga sajátosan ellentmondó kuszaságában mutatja be egy emberélet oly különböző megnyilvánulásait. Mindaz, ami az eddigi Goethe-életrajzokban egységes nagy felületként jelent meg, Emil Ludwig impresszionista szeme előtt számtalan jellegzetes lélek-intéricsus-re hull szét. S e számtalan pillanatfelvétel Goethe lelkéről arra szolgál, hogy észrevétlen átmenetekkel s az élmények szemeink előtt történő megvalósulásával megérzékeltesse velünk a goethei lélek konkrét fejlődését. Az egyes napok lelki tartalmába figyel, mert a mindennapos csele-

kedetkből nőnek ki az örökéletű művek. Számok és dátumok nincsenek a szövegben. Epen úgy, mint az életben sincsenek, mely folytonos és folytonosan egész. Mert csak a belső emberről van szó, mely szinte szemeink előtt keletkezik.

De e módszernek is meg vannak a maga veszélyei. Míg Gundolf Goetheje talán tulságosan is a stilizált, az empirikus valóságának monumentális leegyszerűsítése e valóság szükségszerűnek érzett egységének megmutatása végett, addig Emil Ludwig Goetheje talán tulságosan differenciált, tulságosan szétszórta ahoz, hogy egységes képet adjon Goethe szelleméről. Az analízis oly messzemenő, hogy már csaknem elzárja a vintizis útját. A sokféleségnek csak bizonyos mennyiségét tudja az emberi elme egyszerre vezető abstrakció nélkül átfogni. Ezért, még akkor is, ha az élet igazi arca a zürzavaros sokféleség, még sem lehet azt teljesen magára hagyva minden szintetikus vezérfonal nélkül rakni az olvasó szemei elé. Az impresszionista egymásmellé rakás kell hogy magában rejtse az elkövetkezendő abstrakció csiráit. S ez nincs meg mindig Emil Ludwig szép s sok újat hozó könyvében.

S ez hiányzik egészen egy másik most megjelent s szintén három kötetes Goethe-életrajzból, *Wilhelm Bode*, az ismert Goethe filológus, részletkebe teljesen elvesző könyvéből¹, „Nyolcvanhárom csendes estét“ kíván olvasójától, hogy átvezesse Goethe nyolcvanhárom életévén. De annyira részletes, hogy úgyszólván óráról-óra

¹ Wilhelm Bode: Goethes Leben. Berlin, Mittler & Sohn.

követhetjük Goethe élete folyását. De az óráképe szétnyomja az évek képét s ezek vizsont az egész életét. E részletekben érdekes olvasmány nem tud egységes egész benyomást hátrahagyni.

Könyvet írt Goethéről az ismert olasz esztétikus, *Benedetto Croce*¹ is, jelenleg közoktatásügyi miniszter. Sok újat nem hoz: inkább hódolt kifejezés s mint igen jóleső akkor, amikor a nemzeti gyűlölködés még mindig inkább egymás nagyságának ócsárolásában nyilvánul.

Hans Wahl, a weimeri Goethe-múzeum igazgatója Goethe cvájci utazásáról írt.² Szép könyvben gyűjti össze Goethének Svájcban keletkezett költeményeit, leveleit, naplóját és rajzait.

A *Faustot* magyarázza népszerűen és bevezetőül szolgál hozzá *Karl Strecker* könyve.³ Bevezető és beleéreztető könyv, mint magát nevezi.

Goethe Panteizmusát tárgyalja *Kurt Gencke*.⁴ Goethe hiszi, mondja a szerző, „hogy szellemünk szétöröhethetlen természetű lényeg, mely öröktől fogva s mindörökké tovább hat és működik.“

Keresztény szempontból vizsgálja Goethe vallásosságát *Obenauer*⁵ s a pogányság és görögség vádja ellen védi. Művein keresztül rajzolja meg Goethe vallásos fejlődését, kétségeit, szkepszisét, a ke-

leti vallásokkal való kísérletezéseit, Spinozézával való küzködését, míg végre élete alkonyán — a szerző szerint — eljutott a keresztény hit üdvösségéhez. Kissé mérészen konstruált vallásos fejlődéstörténete egy emberi léleknek, amely sokkal bonyolódottabban egyesítette magában az összes emberi ellentéteket, mintsem, hogy ily szimplista magyarázat hozzáférést engedne legbelső tartalmához.

WAGNER ÉS A FRANCIAK.

Közismert, hogy mily magas hullámokat vert a háború alatt a szándékosan felkorbácsolt patriotizmus. Valósággal beteges állapotba hajtotta a közvéleményt, mely nem ismert sovíniszta tételjében többé más értékmérőt, mint azt a szubjektív változást, melyet elvakult nemzeti öntudata diktált. A franciáknál ez az értékmérő mindent jönnek mért, ami francia vagy „szövetséges“ volt s mindent rossznak, ami német vagy „központi hatalmak“hoz tartozó volt. S épen így — ellenkező előjellel — a németekről. Egy furcsa — de nem szokatlan — mérleg, mely nem a mért dolgot, hanem a mérő lelkét méri. S a francia sovíniszta lélek nagyon szűknek bizonyult. Mint minden haragra, ellenszenvre beállított lélek.

Wagnert sem kímélte meg az elfogult nemzeti átértékelés. Hogy mennyire nem, azt Jean Marnold felvilágosodott, elfogulatlan írása

¹ Benedetto Croce: Goethe. Németül Wien Amelthea Verlag.

² Dr. Hans Wahl: Goethas Schweizerreisen. Gotha: Perthes.

³ K. Strecker: Goethes Faust. Velhagen v. Klesings.

⁴ K. Gencke: Goethe und das Welt-rätsel. Deutsches Verlagsanstalt „Concordia“.

⁵ K. J. Obenauer: Goethe in seinem Verhältnis zur Religion. Diederichs. Jena.

mutatja meg.¹ A faji elvákuultság kétségbeejtően sivár és kietlen pusztaságának élettelen, száraz levegője csap ki e könyvből. Az öreg Saint-Saens a szerencsésebb „konkurens” iránti gyűlöletből és irigységből a háboru kitérősekor eltiltotta Wagner darabjainak játszását a francia színpadokon. De ezzel nem elégedett meg: röpiratot írt Wagner ellen, „akín keresztül szivárgott be a német mérég a francia nép ereibe.” Saint-Saens-nál szövetségben látjuk Bruneau-t; természetesen Léon Daudet-t és még több akadémi-kust. Massonnak a mesterdalnokok „misérable rhapsodie.” S Barrès, aki, amíg divat volt rajongott Wagnerért, ma hazárulónak bélyegez minden franciát, aki kedvelni meri a Wagner-muzsikát.

S mindez nemcsak azért, mert Wagner német, hanem mert állítólag rosszul nyilatkozott volna valamikor a franciákról.

Mornold éles gúnyal támadja a nemzeti elfogultágot, mely faji előítéletek alapján akar műkritikát gyakorolni, elfeledve, hogy a művészet a faji elhatároltságokon felül álló funkciója az emberiségnek, melynek eredménye, a műremek nem mérhető országhatáronként változó értékmerővel.

¹ Le cas Wagner. Paris: Édition Crès.

KORUNK FRANCIA IRODALMÁNAK kimerítő, részletes áttekintését adja Ch. Le Goffic kétkötetes új irodalomtörténete.¹ Teljességre törekvő, senkit kifejteni nem akaró nomenklatura. Mindenki, aki csak valamit számított a 19. és 20. század francia irodalmában, meg van nevezve s megkapja a maga rövid jellemzését, minden szellemi áramlat, minden irodalmi irányzat jelezve s jellemezve van. Lexikon, Nachschlagebuch s mint ilyen jól használható. De nem irodalomtörténet, amennyiben irodalomtörténet nemcsak elrendezett tényhalmaz, hanem még ezenkívül valami más: a tények mögötti eszmei történetis felélesztése. S a könyv, mint irattár így még jobban használható, mert *Le Goffic* neo-klasszikus irodalmi felfogása, mely még így is átüt néha az objektivitáson, nem igen volna alkalmas mai irodalmi ízlésünk kielégítésére. DIENES LÁSZLÓ

NAPKELET HÍRE

A Napkelet legközelebbi számában megkezdjük Balázs Béla legújabb regényének a közlését. Az erdélyi közönség is jól ismeri és szereti őt s nemcsak a magyar irodalom számítja legjelesebbjei közé, hanem Európaszerte is tisztelt nevet vívott ki magának írásaival, amelyek az emberi lélek nagy misztériumába világítanak be a teremtő művész ihletett erejével. Most közlésre kerülő hatalmas, új regénye csakis a Napkeletben fog megjelenni.

¹ Le tableau de la littérature contemporaine en France. Paris, Larousse.

**MODERN
KÖNYV- ÉS ZENEMŰ
KERESKEDÉS**

a világirodalom leg-
kiválóbb és legfris-
sebb alkotásainak;
bel- és külföldi napi-
lapok, folyóiratok,
divatlapok stb. ál-
landó nagyraktára a

**FRIEDMANN
HIRLAPIRODA**

Oluj-Kolozsvár.
Fötér 26. sz.

Lőrinc és Tóth
Fötér 8. Első Magyar-palota

•••
*Tiői divat
különlegességek
áruháza*
•••

Szolid kiszolgálás. Szabott árak

Párisi SZŐRMEDIVAT

UJDONSÁGOK
DUS VÁLASZTÉKBAN

BCU Cluj / Central University Library Cluj

**DÉRI
LAJOS**

SZÜCSMESTERNÉL
Strada Memorandului Nr. 3.

Weisz és Molnár

*női divat, kötött és
rövidáru
üzlete*

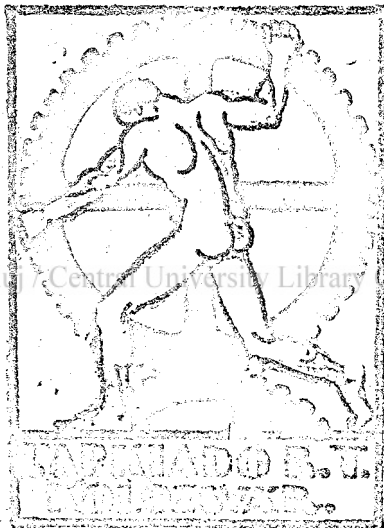

Wesselényi-utca 7. sz.

KOLOZSVÁR LEGNAGYOBB
**NŐI
DIVATÁRUHÁZA**

MISSIR

(VOLT UNIÓ-UTCA 11. SZÁM.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iroda: Str. Memorandului Nr. 3.
Nyemdaüzem: Universitatii Nr. 3.